

A PANNONHALMI FŐMONOSTOR DÉLNYUGIATRÓL

PANNONHALMA

A magyar bencésrend főmonostora, a magyar bencés apátságok, Bakonybél, Zalavár, Tihany, Dömölk főapátjának, az ősi pannonhalmi egyházmegye főpásztorának székhelye. Sokszor megerősített exemptio nallivánál s montecassinói jogközösségénél fogva közvetlenül a szentszékek alárendelt, független, megyés főapátság a 996-ban alapított s a clunyi reform szellemébe beilleszkedő Pannonhalma. Itt ver a magyar bencés tanító-rend szíve. Az anyamonostor kebelében van teológiai és tanárképző főiskolája gyakoroló gimnáziummal, konviktussal, híres könyvtárral, gyűjteményekkel kapcsolatban. Ide szaladnak össze nyolc középiskola, huszonöt plébánia s egy nagy birtoktelt ügyeinek összes szála.

Középkori bencés vár, fellegvár a Bakony egyik 282 m. magas dombján. Önmagában, de nem önmagáért él, hegyre épült város. Erős, tornyos falak gyűrűznek körülötte, sánc övezi, hajdan árok védte, felvonóhíd zárta, kötötte a világgal. A külső vár falal közt egy nagy gazdasági üzem tartozékal, műhelyel, a belső várbán a gyilokfolyosó erődtemplom s a keresztifolyosó körül a

monostor helyiségei, a káptalan, a könyvtár, az írószoba, az ebédlő, a konyha, a betegszoba, a hálószoba, a levéltár, a hiteshely, a kincsház, a perjel lakása. Külön áll az apát, a kapitány, a katonaság, az ágyúmeister lakása. Világos, téres, levegős minden. Alul a kazamaták, a börtön, a pince. A ciszternás, virágos, négyszögű udvar, a keresztifolyosó beszédes román gyémánkövel, szép mértani művekkel ékes, üvegfestményes ablakai, hálós boltozata, jobbra-balra nyíló kedves távlatai, maga a Szent István-kápolna is gondolatébresztő, álmódózásra készítő látvány.

Ma is vár Pannonhalma, nem babonás, gögös, dacoló, elhagyott, hanem lélekjárású vár ez, Isten, szentek lelkiének subnásai érződnek rajta. Nem ürességtől kongó oszlóskövé termek sötét szeméi néznek le a völgybe; minden este kigyulladás több száz ablakszeme s mögöttük az új vár önkéntes katonasága vívja harcát a betűvel. Nem romokban heverő Akropolisz, nem kriptaszag őrít meg lelkünket benne, nem elátkozott lakok nyöszörgése veri fel álmainkat, nem moha lepi falait, nem fű veri fel udvarát,

vírág nyílik ablakaiban, rózsalliget az udvara. Nem a mult dicsőségéből él, hanem minden nap fűz égi koszorújához babért. A szent hegy nagy-nagy szűz csendjében égvádas fegyverzaja hallatszik.

A vidék koronája Pannonhalma, a tájkép messzeragogyó gyöngye. Homlokrajza finom tagozódásával, hosszú ablaksoraival, tornyának klasszikus tömörségével kiterülhetetlenül belerazódlótt immár a környék képebe. Amint felrobognak a kocsik a hegyre, szemükbe tűnik az ezer évet hirdető emlék, amint kupoldájával magasba emeli a háromméteres átmérőjű szent koronát, s mikor a kapun át a vágatón a főbejáró elé kanyarodnak, Asztrik apát kemény keze ott is a szent koronát tartja feléjük erősen.

Napról napra járom a várat, járom a környékét. Hol félelmes felhő koszorúzza, hol a nap küld rá tüzes fénycsóvákat, majd vihar viharzik körülé, majd meg köd burkolja homályba. Látó szemekkel nézem a színes víziók írónak lelkembe. Kőbalták kopácsolása hangzik fülembé a bakonyi nyúlványok őserdeiből, a hármás hegy ormáról. Majd meg ragyogó bronzfegyverekbe öltözött vadászok űzik lit zsákmányukat. A hegy tövében római legionáriusok verik fel a veszprémi országot porát s befordulnak Sabaria Siccaba. A tribunnak a fia, a lillomos lelkű Márton, ide jár fel imádkozni. A rómalak búknak, egyik nép a másik után tűnik fel. Megjelenik Árpád is diadalittas népevel, mely sóvárgó lázzal kerget mindennap új holnapot. Nagyszerű paripák négy röplő lábán száguldják be Európát, nagy síkságok széles lélekzetét szívják, feldőlnek a keresztény kultúra tűzhelyeit. Pálatlan, határtalan az életük. Azután új honfoglalók jönnek erre a magaslelkű hegyre. Fegyver helyett kereszt, könyv, toll, véső, ecset, kalapács, ásó, kapa van a kezükben. Új, végtelen tereken száguldanak, új dalokat dalolnak, alkukról Istendicsérő zsolozsmák fakadnak. Acélos karjuk termővé hasítja a földet, hátraszorítja a Pánzsa mocsarait, a Bakony erdeit, barázdát szánt a kenyérnek, kapálja az édes bor tövét. Csodálja működésüket a makrancos lelkű, kemény nyakú, dacos magyar. Égre néző tiszta szemükből, békét sugárzó lelkükből megérti, hogy a síron túl is van élet. Új mezőkre viszik a bencések a kalandéhes magyar lelket, új

bort öntenek régi poharába. Megkedvelteik vele ezt az édestejű, jókenyerű, tápláló húsú, tüzes ború, gazdag kincsel, halas-vadas szép Magyarországot. Így vált Pannonhalma a magyar lélek egyik formáló műhelyévé. Nagy sír mélyéről rántotta vissza a magyar, ezeréves, szebb életre támasztotta fele s mint sejtő gyermekét féltő gondnal nevelte.

Történelmének gazdag századaiba most csak a művészet látószögéből tekintek vissza s csak a kiemelkedőbb magaslatocon állapodom meg.

A székesegyház.

A 900 éves Pannonhalma legfőbb érdekessége, a történelmi folytonosság, sehol sem jut olyan szembeűnő kifejezésre, mint éppen székesegyházában. Az 1001-ben Szent Istvánjelenlétében felszentelt templommaradványa az alsótemplom keleti fala. Első szent királyunkig viszi vissza a hagyomány az alsó templom oltárával szemben levő s még az Árpád-korban márványba foglalt s 1695-ben restaurált Szent István-széket. A Dávid apát alatt 1137-ben felszentelt templomból való a leckeoldali fal román fülkéje keresztelő- vagy kézműosmedencével, halakat és kagylót ábrázoló freskóval, mely a hazai román stílusnak kiváló emléke. 1225-ből, a nagy Oros apát korából való az alsótemplom tompacsúcsves boltozata s a felső templom átmeneti stílusú egész törzse. Középheletet foglal el a lébenyi (1210) s a jáki (1286) templom között. Külön ki kell emelnem a még tiszta román stílusban készült díszkaput, az ú. n. porta speciosát. Míg a lébenyi kapunál 3-3, a jákinál 6-6, a horpácsnál 7-7 oszlop van, itt 10-10 oszlop párosával helyezkedik el s míg amazoknál az oszlopok köből valók, itt tardsói vörös márványból. Két-két oszloppárti gyönyörű kidolgozású ívek koronáznak, gazdag faragású szőlő- és levéldísszel, meg emberarcokkal. Az oromzat Szent Márton-képet Storno festette. A porta speciosát Karner Egyed főpát restaurálta 1700-ban.

Anjou-kori a szentély angol hatásra valló csillag-, a Szent Benedek-kápolna cseppkölbozota s a meghosszabbított oldalhajók hálóboltozata, valamint Szigfríd (1555-65) és Czudar László (1565-72) gotikus sír-

¹ L. bővebben a Pannonhalmi Szenté, 1926. I. évf. I. sz. 27-28. l. A jubileó pannonhalmi székesegyház.

emléke. Mátyás-kori a Szent Benedek-oltár mögött nyíló halhólyagdiszú ablak s a Tolnai Máté (1500—1535) főpátságának idejéből való Mária-oltár, meg a keresztükü falékjének renaissance portálja.

A barokk kor emléke a szép barokk-faragású szekrényekkel díszített sekrestye. Az empire-kor toldotta meg két szakasszal a templomot s emelte a tornyot. (49 m.)

A középkorért rajongó romantizmus hozta meg a templom restaurálását 1865—76-ban. Az évszázados vakolat, meszelés eltűnt. Újra előkerültek a gyönyörű pillérek, oszlopok, oszlopfők, gerincek, bordák. Egységbe hozzák az empire-toldást a régivel. Minden, ami új, oltárok, a felszerelés, Szent István, Szent Benedek szobra a legfinomabb anyagból, aranyból, ezüstből, bronzból, márványból, libanoni cédrusból készül s mindenben finom, stílusos munka ragyog. Kruesz Krizosztom főpátságának a lelke és Stornónak a finom érzéke lebeg a restaurált templom falai közt.

A toronynak a rend alapítását és visszafelállítását szemléltető mozaikdísze 1909-ben, Fehér Ipolyi alatt, a vertvas kandeláberek, keresztüküfedő pedig 1912-ben Hajdu Tibor főpátr rendelkezésre készült.

Ha ennek az átmeneti stílusú, lépcsőzetesen emelkedő épületeknek a lelkét sóvárogjuk, úgy találjuk, hogy megvan benne a román stílust jellemző erő, megvan benne a gotikát jellemző magasbatörés, megvan benne a középkori művészetnek az a saját-sága, hogy az építészeti anyagot pompás szerkezettel, szépen csengő ritmikával idealizálja, eszmék hordozójává teszi, képes, szobros ábrázolásaival mélyebb értelmet kölcsönöz neki, áiszellemíti s a műremek objektív, hideg kultusz tárgy helyett teljesen áiszszellemült vallási építménnyé lesz. Antik hagyományok (oszlopláb-, oszlopfel-alakítások), új, gyakorlati technikai megoldások (lépcsőzetesen emelkedő alap, százféle mesterkedés az egyes szakaszok felépítésében, a szimmetriának önszándékos kerülése, a ritmusnak öntudatos keresése), erős naturalizmus az ember-, állat- és növény-ornamentikában, új spirituálisztikus és idealisztikus tartalom a főjellemzői templomunknak. Az ókor naturalisztikus, antropocentrikus világ-nézetével szemben a középkori spirituálisztikus, idealisztikus szellem áll itt diadalát.

A magyar egyháznak abból a korszakából való, amikor még egész kultúránk lelki alapon épült fel. A világegyháznak az a kora teremtetten, amelyben III. Incének nagy szeleme úgy érvényesítette a Krisztusi gondolatot, mint azóta kevésszer. A szédületes magasságokba emelkedő külföldi dómok korának emlékei a pannonhalmi székesegyház imádságos ível. A görög és román építészeten uralkodó dualizmus, a falakban és oszlopokban rejlő tartóerő s a gerendás vagy félköríves boltozatban reájuk súlyosodó teher dualizmusa, merev egymasmellettsége, megkülönböztethetősége helyére lép templomunkban a felfelé törés monarchikus uralma. Egy párkányvonalon kívül, amely az első emelet magasságában szalad végig a templomon, s a pilléralapzatok, pillérvállak rövid vízszintes vonalain kívül a többi mind függőleges, a sok karcsú oszlop, a sok vékony pálcátog, a keskeny ablakok, a csokorba, csillagba, ékbe szaladó bordák s egyéb szerkezeti elemek a vertikálizmus, a függőleges tagozódás szolgálatában állanak. Az anyag a nehézkedési törvény uralma alól felszabadul s az elvont szerkezeti törvényszerűség uralma alá jut. A kő, mint építészeti elem, az egységes művészi eszme hordozójává lesz anélkül, hogy anyagi hatóerejét elvesztené. Nagyon érdekes a főhajó két-két szakaszának egymással párhuzamosan induló, de főnt egymástól elhalló palcataggal való kapcsolása. Ugyanilyen jelentést láttam a klosterneuburgi keresztifolyosón. S valamint az egyház és államok életében a középkorban az isteni törvény s az isteni törvényi képviselő egyházi és világi tekintély szabályoz s foglal össze ideális egyetemes egységbe mindent, úgy tartja össze ezt a templomot is valami sajátos, belső törvényszerűség. Így válik székesegyházunk a középkori világnezet megkövesült szimbólumává.

Ha már az építészeti kövek is tudnak beszélni, ha már ezeknek is van lelkük, még ékeesebben, még lelkesebben szólnak a szobrok. Ezek is a spirituálisztikus világnezet szócsöve. Mi a pozitív tartalma a középkori szobrászatnak? Nem a testi szépség, mint a görög szobrászatnak, hanem a szentírás, a teológia, Krisztus és a szentek élete, a megváltás művének csodái. Már Tertullian is szenvedélyesen kifakad a pogány szob-

A XIII. SZÁZADI ÁTMENETI STÍLUSÚ SZÉKESEGYHÁZ

A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG SZÉKESEGYHÁZÁNAK CSILLAGBOLTOZATOS SZENTÉLYE

rászok és festők ellen, akik a testi szépséget keresik alkotásaikban. Szent Ágoston is hangsúlyozza, hogy nem a testben kell keresni a szépséget. A középkori ember szemében a test, a természet lassankint alárendeltebb szerepet kezd játszani a léleknel, a lex Dei diadalmaskodik a lex naturae-n. A templomok szobrai is megtelnek lelki tartalommal, biblia pauperumá, a szegények biblijájává lesznek, a kinyilatkoztatás igazságainak, az isteni örvényeknek hordozói. Szinte nem is a testi szemeknek, hanem a lelki szemeknek készülnek a szobrok. Alélek kultuszának az ápolása a test kultuszának a mellőzésére vezet, az áteredő büntől megmegrontott világ csak akkor nyom valamit a látnak, ha benne az összesség tükröződik vissza, ha valamiképpen szemlélté válik. Ilyen gondolatokkal lépünk keresztfolysónk, templomunk szobordíszal, a középkori szellemtörténet megmatató szimbolumai elé.

Kezdjük a keresztfolysó 1225-ből való gyámkövein a keleti oldalon.¹ 1. Az *ökörfej* legelfogadhatóbb magyarázatát Corblet adja. Szerinte a templom előtt Krisztus kínszenvedésére emlékeztet, míg az *oroszlán*, mely nálunk a templom egyik bejárója előtt felállított Árpád-kori mosdómedencén, ma szentelvíztartón fordul elő, Krisztus feltámadását jelenti. Hivatkozik Origenesre, a középkor egyik leghíresebb természetrajzi könyvére, a Physiologura, a Természetbúvárna, a középkori prédikációs és himnusirodalomra. Mindkét állatot azért alkalmazzák a templombéjárat előtt, mert Krisztus szenvedése és feltámadása nyitotta meg az emberiség számára az örök életet. Az oroszlánt különben már a pogány időkben is alkalmazták paloták, templomok bejáratánál örnek. A kereszténység tehát új tartalmat öntött ebbe a régi motívumba.² De az *ökörfej* a középkori gondolkodás szerint türelemre is inti a lézadó vért, izzó szenvedélyű embert, a kemény nyak meghajlására, engedelmességre, aláztatra, a dac megtörésére. 2. A *szőlőtő* Krisztusra figyelmeztet: Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővessző. A szőlőtől sajtolták a bort, mely Krisztus megváltó vérévé változtatva lüdvőt hoz a lélekre. Döbbenetes

realizmusú ábrázolást láttam a malmói dóm egyik középkori kápolnájának freskóján. Folyók a szűret, szórják a présbe a szőlőt, de a présben benne van Krisztus is. Krisztus sebelből hordókba folyik a vér, a papok, püspökök szent áhítattal gyűjtik, a hívők pedig mély sóvárgással vágyakoznak utána. Sánták, bénák, mindenféle szenvedők a szent vértől várnak gyógyulást.³ 3. *Egy majomfűlő torzarc*, 9. *egy meredt szemű, vastag szemöldökű, lapos homlokú, hosszú orrú, széles száju arc az ósbűn munkáját tájrák fel, vagy egyenesen magát az ördögöt ábrázolják. A majomra vonatkozólag érdekes elolvasni a Physiologus tanítását.*⁴

A 4., 5., 8., 11., 14., 15., 18., 24., 28. számú gyámköveken mindenütt *virág* és *növénydíszek* láthatók. Botanikailag meg nem határozhatók, mert erősen stilizáltak. A vallási gondolkodással való kapcsolatuk azonban elvitathatatlan. Szenti Hildegardnak, a XII. századi híres, tudós apátnőnek természetrajzi munkájában olvassuk, hogy a gyógyító erejű növényeket a gonoszlelkek nagyon gyűlölik, míg a méregtartalmúakat szeretik. Tehát a növényeknek is nagy szerep jut abban a harcban, amelyet a lélekek a gonosszal meg kell vívni. A XII. századi Szent Flórián-i Rituale a füvek szentelésénél egész sereg olyan füvet sorol fel, amelyeknek a nép gyógyító erőt, itokzatos hatást tulajdonít s melyeknek erejét az áldás csak fokozza. Ilyen értelemben kerültek be a növények a művészetbe is, mint a pszichomachának, a lelki harcnak a fegyverei a gonoszlelkek Incselkedésel, a bűnök ellen. Keresztfolysónk képfaragója is hatása alá került a középkori felfogásnak, mely az ó-és újszövetségi szentírásból kilindulva végig vonul a középkor egész irodalmán, prédikációján, misztériumjátékain stb. Tertullian füzes fantáziával írja le pl. azt a küzdelmet, mely a tisztatlanság, hitelenség, erőszakosság, kevélység legyűrése után a tisztasághoz, a hithez, az irgalomhoz, az aláztatossághoz vezet bennünket.⁵ Programot ad a IV. századi Prudentius nevű keresztény költőnek Psychomachiajához, melyben szintén élénk színekkel van ecsetelve ez a küzdelem. Nagy érdeklődéssel nézte az erények és

¹ A középkori keresztfolysónk a monostorok a templommal szoros kapcsolatban levő része, de a monostori életnek is köthető. Előzt életrajzi szoros kapcsolatuk a templom életrajza.

² L. Sauer: Symbole des Kirchengebäudes 221. l.

³ L. Sauer: Symbole des Kirchengebäudes 48. l.

⁴ L. Ethnographie, 197. 21. l.

⁵ De speculo. c. 29. Higne. l. 660.

bűnök küzdelmét a nép a misztériumjátékokon, élvezettel hallgatta füzes prédikációkban, szívesen látta a művészetben is. Nem egyszer éppen csodás erejű füvek segítségével sikerült a győzelem. A mi képfaragónk is éppen a bűnök ábrázolásaival szemben, az ősbűnök az állatember arcán való kiütései ellen, az ősi ellenség állandó támadásai ellen alkalmazza a gyámköveken a gyógyító, lítóztatós erejű növényeket, esetleg mint a szemben levő bűnnel ellentétes erények szimbolumait. Így kerülhetett oda az ágacskával ábrázolt remény, a virággal jelzett béke és igazságosság,¹ az olajággal szimbolizált egyetértés s a pálmával ábrázolt tisztaság.² Így kerülhettek oda a tűzvész és villámcsapás ellen szentelni és őrizni szokott virágok ábrázolásai.³

6. Ítéletes orkán rázza meg ezt a *torzarcof*, szinte kiharap belőle a düh. Mindent összezúzó, felemészítő haraggal tör ránk benne az emberiség örök ellensége, le akarja tarolni a keresztény lélek jóságát, erejét, tisztaságát, hitét, reményét. Szinte érezzük, hogy vele szemben természetfölötti védelemre van szükségünk, amit a már létredevezett szemközti gyámkövek bizonyára jeleztek is.

7. Egy katona és egy polgári öltözött ember küzdenek egymással. Ilyen küzdők a bécsi Szent István-dóm portáljának leckeoldálán is vannak. Ezeknek a küzdelmeknek éppen a templom bejáratjánál mélyebb jelentősége van. Benn a béke, kívül a harc. A léleknek sok küzdelmet kell megvívnia ősi ellenségével, míg beléphet Isten templomába.⁴

8. A gyámkő tetején töredezett levélisz aljában fintaahal, pillip-féle tengeri állat. Talán a Physiologusnak a tuskés vagy vitorlás hala, amely a hajókkal egy ideig versenyez, de nem bírja a küzdelmet s jelképezni akarja azokat a keresztényeket, akik a szentek példájának követésében elfáradnak s a menyirel haza kikerülőjébe el nem juthatnak.⁵

9. Három fölfelé törő gyík közvetlenül a *porta speciosa* közelében. A Physiologus a

gyíkról azt írja, hogy ha megöregszik, meggyöngül mind a két szeme. Ekkor kelet felé néző falra megy s egy nyílásán kibúvik s tágira nyitott szeme visszakapja látását. A középkori ember gondolatvilágának megfelelően hozzátesszi a tanítást: Te is, ember, ha szíved szeme gyengül, fordulj az igazság napja, keletje, Krisztus felé, hogy szívfedben újra felkeljen az igazság napja. Igazán szép s a középkori iskolás műveltségű emberek számára világosan érthető szimboluma a templomba törekvő, Krisztust kereső lelkeknek.⁶

11—12. A *porta speciosa* dűsnedvű szőlőkoszorújának szimbolikus értelmét már ismerjük. Krisztus megváltó vére csorog róla lelkünkre. A két férfira a koszorú tövében külföldi analógiák szerint apostol- vagy prófétájak. De a gonoszlelek itt sem nyugszik. Ott van az iv legmagasabb pontján. Szemében ott csillog a marós gonosz öröme. Szája megnyílik, bármely percben készen van az elnyelésre. Gondolhatunk a hívőket fenyegető eretnekségre is.⁷

13. *Sámson*, amint erős vállán tartja a gyámkövet, hol az erősség sarkalatos erényének a szimboluma, hol meg a pokolkapuin győzedelmeskedő Krisztusnak az őszöveségi prototípusa.⁸

16. A *kecskeszakállas zsidóarc* a lex mortifera, a halálithozó törvény képviselője az élet, a megváltás kapujában, a megátalkodott hinni-nem-akarás példája.⁹

17. A Mátyás-kori (1486) *restauratornak* korbü ruházatú, spanyolgaléross, nemes arcvonású, hosszúhajú, nagyszakállú alakja. Balkezelével szakállát fogja, jobbját lábán pihenteti.

19. Dundi *gyermekfej*. Torkos szájával mőhőn szívta anyja tejadó emlőjét, mőhőn szívta az életet, a hús-, csont-, vérvilágot. Az érzéki, a torkos, testí ember képe.¹⁰

22. *Élveteg kifejezésű torzarc*, 23. *fanyor csuklás barátarc*, 26. *denevértűlő torzarc* szájja körül mély árkolással, mind a három a szenvedélyektől meggyötört, megkínzott, az ördög igájába hajtott érzéki, irigy, kaján lélek képe.¹¹

¹ Seuer I. m. 248. l.

² Seuer I. m. 248. l.

³ Franz: Kirchliche Beseidationen in Mittelalter. 496.

⁴ Erläuterung über die romanische Symbolsprache und die Bilderreliefs von Schöngörbern in Niederösterreich und St. Stephan in Wien. Von Dr. Ignaz Demser, Wien. Die christliche Kunst. 1928. 176. l. — *Mytha csak az a Krisztus katonája öltene testet kőben, akiőt Szent Vazul becsüli egyik munkájában. (Aldomott. ad filium spirituum.)* L. Sauter. Die Sonntags-epistel. 34. l.

⁵ Ethnographia XXXII. 29. l.

⁶ Ethnographia XXXII. 18.

⁷ V. ö. Die christliche Kunst. 1928. 178. l.

⁸ Seuer I. m. 241., 246. l. Bie. 16. 22—26.

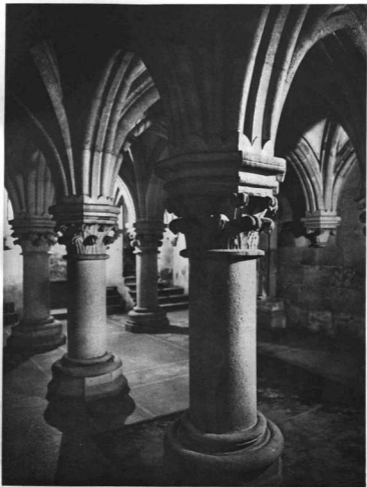
⁹ Seuer I. m. 263.

¹⁰ Kraus: Christliche Kunst. II. 1. 394. l.

¹¹ Kraus: Christliche Kunst. II. 1. 394. l.

A XIII. SZÁZADI PANNONHALMI ALSÓTEMPLOM SZENT ISTVÁN SZÉKÉVEL

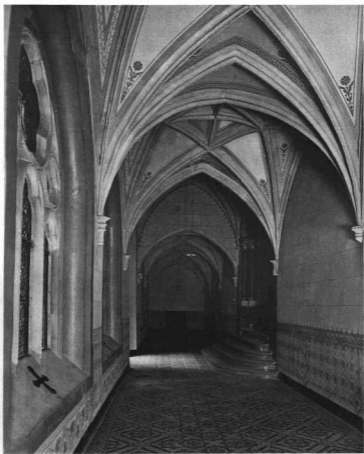
A XIII SZÁZADI ALSÓTEMLŐM

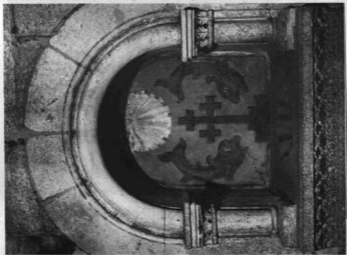
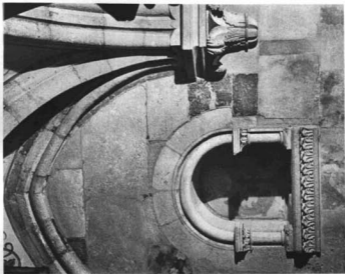
SZIGFRID APÁT XIV. SZÁZADI GOTIKUS SÍREMLÉKE

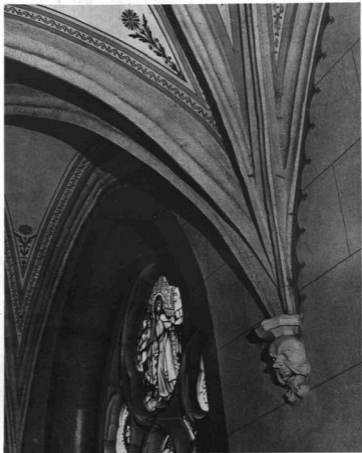
AZ 1228-BÓL VALÓ ROMÁN PORTA SPECIOSA SZENT MÁRTON KÉPÉVEL

A GOTIKUS KERESZTFOLYOSÓ XIII. SZÁZADI ROMÁN GYÁMKÖVEKKEL

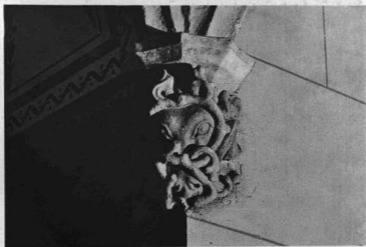
A PANNONHALMI ALSÓTEMPLOM ROMÁN RÉSZLETE 1187-BŐL

A KERESZTŐOLYOSÓ 6. SZ. GYÁMKÖVE: TORZARC

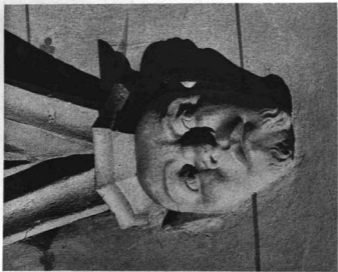
A KERESZTFOLYOSÓ 7. SZ. GYÁMKÖVE: KÜZKÖDŐK

A KERESZTFOLYOSÓ 1. SZ. GYÁMKÖVE: ÖRÖRFEI

A KERESZTFOLYOSÓ 21. SZ. GYÁMKÖVE: TORZARC

A KERESZTFOLYOSÓ 16. SZ. GYÁMKÖVE: KECSKESZAKÁLLAS ZSIDÓÁRC

A KERESZTFOLYOSÓ 11. SZ. GYÁMKÖVE: SÁMSON

A KERESZTFOLYOSÓ 17. SZ. GYÁMKÖVE: AZ 1486-IKI RESTAURÁTOR

27. *Kutyaarc.* Majd a hitnek,¹ majd a kapzsiságnak, majd a zsugoriságnak a szimboluma,² itt inkább ez utóbbiak dohognak, vakkantanak ki belőle. Szent Bernát szerint a világ hiúsága után kapkodó szerzetest is jelentheti.³

29. Erős vonású női arc, az érzéki kívánság szimbolizálója.⁴

Bár a keresztfolyosó déli oldalán teljesen elpusztultak már a gyámkövek s néhány már a többi ágában is letöredezett, mégis kiérezzük szimbolikájának mély értelmét. Látnak a bűn, a szenvedély rabszolgaságában levő lélek arcának eltorzulásait, látjuk a megvizsgálásnak ősi ellenségét, látjuk a megváltás erejét, diadalát, az erényeknek virágokkal, növényzettel, növényággal ábrázolt hosszú sorát. A bűn végzetes ígétével szemben vidáman lobog az élet tűze, a hit s a kegyelem titokzatos ereje. A keresztfolyosónak ebből a küszködő világából, ahol még a templomalépés pillanatában is leselkedik ránk az eretnység veszedelme, lépünk be a székesegyházba, Isten szőnyegének melegsége alá.

Az alsótemplom szobordíszei.

Az átmeneti sífluban átépült XIII. századi alsótemplomban mindjárt a bejáratnál a leckeoldali oldalhajóiban az építető Oros apát hajkoronás feje látható, a vele szemközti gyámkövön külföldi analógiák szerint két próféta- és apostolfeje, az evangéliumi oldali bejáratnál a templom felszentelésén is résztvevő s gazdag adományokkal kedveskedő II. Endre koronás feje, a középső hajónak a Szent István széke előtti zárókövön pedig négy más koronás királyfej látható, bizonyára a fõmonostorral erős vonatkozásban levõ Szent István, Szent László, Kálmán és Vak Béla. (A párisi Notre-Dame homlokzatán huszonkét, a remsi katedrálison ötvenhat királyszobor van!)⁵

A székesegyház szobordíszei.

A szentély első szakaszának egyik pilléreltalapzatán vízbeugró béka van, 58. az evangéliumi oldal harmadik szakaszának pillér-

talapzatán pedig az egyik sarkon leveli béka ül. 60. A Physiologusban azt olvassom, hogy a levelibéka a legnagyobb forróságot is elviseli, de ha esõ éri, elpusztul. A vízi béka, ha feljön a vízből, nem tudja elviselni a nap melegét, hanem azonnal lebukik. A leveli béka, magyarázza tovább a középkori természettudós, az igaz hívóket jelképezi, akik sok gyötrelmet elúrnak, sőt az üldözöttségbe bele is halnak. A vízi béka a világfiakat példázza, akik a napnak, azaz a kísértésnek a hevét nem tudják elviselni.

A fõhajó ívelnek, bordáinak, vékony oszlopainak gyámkövön nem kevesebb, mint tizenhárom próféta- és apostolfeljel találkozunk. Sajnos, sok elpusztult már s a meglevők közül néhány újabb keletű. 59–50. Az ó- és újszövetségi kinyilatkoztatás hordozói a templomépités művészetében már a IV. századtól kezdve ilyen érdekes, szimbolikus boltozat-hordozó szerephez jutnak. Ezeket kívül a hatodik szakaszban két ruhátlan szakállas férfi a büntelen, ártatlan embernek szimbolumaképpen gubbasziva tartja a fõoszlopot. 51–52.

A leckeoldali mellékhajó harmadik szakaszában a boltozat záróköve körül négy koronás fej van. 53–56. A négy világbíródalmat szimbolizáló négy bibliai királyt, Nabukodonozort, Dáriust, Cyrust és Nagy Sándort sejttem bennük, amint ez a középkori műemlékek egész során kimutatható.⁶

57. Ugyanezen szakasz egyik pilléreltalapzatának sarkán rák-féle állat van. Szent Pálnak Timoteushoz intézett szavait juttatja eszembe. Kerüljük a hiábaváló, hifelforgató beszédeket, melyek, mint a rák, beollózzák magukat a lélekbe. Tim. II. c. 2.

58. A negyedik szakasz egyik pilléreltalapzatának a sarkán levő s a szentély felé forduló gyíkot, a Krisztuskeresõ lélek szimbolumát már értjük.

Az evangéliumoldali mellékhajó második szakaszának egyik gyámkövön levõ két kõtábla a fõparancsokat tárja a hívõk elé. 59. A harmadik szakasz leveli békájának magyarázatát fentebb láttuk a vízi békával

¹ Messyire át voltak helve a Szent Péter-mondástól. „Most már tehát nem vagytok többé idegenek az üdvözlényekben s szenteknek polgárai, hanem hazánép, ráépítve az apostolok és próféták alapjára, míg a fõ szögkõ még Jézus Krisztus, kiben az egész építmény összerakultve azent templomnak növekszik az Úrban, aki mind Milyen is az egybeépítõk Isten házává. Ef. II. c. 20–22.”

² Sauer I. m. 421. (V. ó. Dániel próféta látomásával. Dan. 7. 2–9.)

¹ Sauer I. m. 240. 1.

² Kraus: Christliche Kunst, II. 1. 394. 1.

³ Hom. IV. sz. 19. Breviarium. Sabb. infra Dom. XXII. p. Pent.

⁴ Kraus: Christliche Kunst, II. 1. 394. 1.

⁵ Sauer I. m. 341. 30–37.

kapcsolatban. 60. A jobb első lábával a farkát fogó szalamanderról újra a Physiologus tanítását vesszük elő. 61. Szerinte a szalamander, a foltos tűzlobó nagyon hideg állat. Ha tűzbe esik, vagy tűzbe dobják, a tűzet azonnal kioltja. Hasonlóképpen az igazságos embernek sem érhat semmi veszély. Ezért maradt a három ifjú, Ananiás, Azariás és Mízael, Dániel három társa, a szokotnál hétszerite jobban fűtőt kemencében is sértetlen. 62. A szőlőlevél fűrtel Krisztus megváltó vérért jelenti. 63. A negyedik szakasz pillérialapzatán kereplőt találunk. Ilyen kereplővel figyelmeztették a belpoklosok a járó-kelőket rettenetes bajukra s intették őket óvatosságra. Ez a kereplő a bűnbepoklosságtól igyekszik távol tartani a híveket.¹

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nép bejárójánál levő Árpád-kori vörösmárvány szentelivízartiót, mely eredetileg medence volt. Csurgó vizénél mosták meg kezüket, frissítették fel arcukat az éjeli zsolozsmára menő szerzetesek. Oroszlánfej és két emberfej díszül. Az oroszlan a keleti hagyományok szerint templomörként is szerepel, de itt Krisztust, Jüda győztes oroszlánját személyesíti,² a mellette levő arokban Mózeset és Elizeust sejtem egy régi képcsoport és bibliai vonatkozások, vízcsodák alapján. Egy XIV. századi Concordantia Caritatis, mely Lilienfeldi Ulrik apáttól származik s bizonyára régibb szentírásmagyarazatokra támaszkodik, Vízkereszt nyolcadára egy érdekes képcsoportot állít össze, amelyben a Jordánban megkeresztelkedő Krisztus mellett Mózes és Áron s Elizeus és Illés van ábrázolva ezzel a felírással: Germanus lavit Moyses et pontificavit. Eliseus undas fundebat, prophetam cum faciebat. Mózes vizet önt Áron fejére, Elizeus pedig Illés kezére. Kraus: Christliche Kunst. II. 1. 277. I. Lev. 8. 6. Mózes Áront és fiait a főpapi konsekráció előtt megmossa. Különbösen is Mózesnek és Elizeusnak is több vízcsodáját említi a Szentírás. II. Kir. 2., 8., továbbá 2., 19–22.

Igyekszünk a középkori transzcendentális gondolkodás szellemében, a kor kütfői alapján végigmagarázni a pannonhalmi székesegyház s a keresztfolyosó szobordíszzeit. Kerestük a kulcsot megértésükhöz. Épté-

szetileg illüktető ritmust találtunk a kövekben, tartalmilag harcot, küzdelmet, emelkedést az ég felé. Krisztus, az Úr, áll szemben a keresztfolyosón az ördöggel, a bitorlóval, hulló lelkek, bűnrabok az égbetörő erényekkel. Egyik félen a fölrázott kaos gomolyog feldúlt arcvonásokon, a másik félen erő, tisztaság, kegyelem, megváltás, szeretet szeplőtelen virágszimbolummal nyílnak. Kinn a keresztfolyosón harc, benn az Isten házában olyan végtelenhívás, melegvédelem, eltakaró szent nyugalom vár a zaklatott lélekre. Proféták, apostolok, a kinyilatkoztatás hordozói, világbirodalmak urai, magyar királyok visznek el bennünket Isten trónjához. Ezen a nagylelkű dombon még nagyobb lélekzettel emelkedünk az ég felé.

A barokk kor Pannonhalmán.

Míg a renaissance kor művészete csak néhány részlettel van képviselve Pannonhalmán, addig a barokk kornak nagyszabású művészete, új szellemi áramlata szép emlékeket hagyott maga után: az ebédlőt, a palotát, a sekrestyét és faragott szekrényeit, a Boldogasszony-kápolnát és a kertt házat.

Az 1754-ből való ebédlő építészetileg két emeletnyi magasságú pompás, egységes téralkotás, melybe négy nagy ablak árasztja be szimmetrikusan a világosságot. A festő a valóság egyszerű illúzióját keltő, pillérekben nyugvó, ablakoktól áttört kupolás épületet festett beléje. A pillérekre stukkókeretekbe foglalja gobelinszerű freskóképeket akasztott, a falakra pedig medaillonképeket s tenulsgos jelenetekben gazdag emblémákat alkalmazott. A fennmaradt terei finom stukkódísz tölti ki ünneplés páfoszban hullámozó vonalaival. A nagy művészlet egységbe olvadó hatás alól, amelyben egyként van része a tér szépségének, a plasztikai és festészeti dísz elevenségének, nem tudja kivonni magát egyetlen szemlélő szem.

Az előkelő vendégek lakosztályául szolgáló palota bolthajtásos termelnek XVIII. századi freskóirlandjai varázos vonalvezetésükkel jólesően hálózzák be a szemlélő lelket.

A Hármasdomb déli emelkedésén a barokk stílusú Boldogasszony-templom, a bencések temetkezohelye, hajdan Tarisnyavár, 1720–24-ből. Főaltárképét *Kégl*, a szentélyt s a két mellékoltár képét *Dorf*

¹ Pál országbíróknak 1547-ben a budai káptalanhoz írott levelén vizsgyóként szerepel a kereplő. Rendű levélvár.

² Gen. XLIX. 9. Apoc. V. 5.

AZ ALSÓTEMPLOM EGYIK GYÁMKÖVE: OROS APÁT FEJE (30. SZ.)

meister festette. A főoltárkép az assumpció, a mellékoltárok képe Szent Benedek halála s Krisztus föltámadása. Szép gondolat jut tehát művészi kivitelre: Szent Benedek fia a Szűz Anya pártfogásában bízva várják a boldog föltámadást.¹

Festői hatású a mansarde-tetejű kerti ház a tekepályával. A kert azonban, amely körülveszi, már nem a napkirály szellemének kisugárzása, nem szabályosan nyírt fűjú barokk kert, hanem szabadnövésű fák bájos csoportjaiból alakuló, szép távlatokat nyitó, nagy virággyeppal díszített angolkert, Rousseau naturalizmusának, a József-nádorkori átalakulásnak, új szellemnek a lecsapódása.

Az empire stílus Pannónhalmán.

A természetet utánozó kerti mellett megjelent az újból újjászülötő görög világ művé-

szete is, az empire. Klasszicizáló stílusban épült 1829—52-ben a templomtorony, az esztergomi bazilika kupolájának édestestvére, a kismartoni születésű Páczk János Mihály alkotása.¹ Klasszicizáló stílusban újultak meg a székesegyház márványoltárai. Ugyan- ebben a stílusban dolgozott az oltárképek festője, Függer Henrik is, a bécsi akadémia igazgatója. (A székesegyház restaurálásakor a szép kidolgozású oltárok a szomszédos Nyalkára kerültek. A főoltárkép helyére Gutschnak a műve került 1872-ben. A mellékoltárok képei nagyon rongált állapotban vannak s elég gyengék.)

Klasszicizáló stílusban építették Engel és Páczk 1824—1832-ben a könyvtárat is, mely nemcsak nyugodt vonalvezetésével, finom arányaival, de színhangulatával is a stílus legjobb alkotásai közé tartozik. Az ebédülő nyugtalan vonalaival, erős, telt színeivel szemben éppen ellentélesen hatnak a könyvtár nyugodt geometriai vonal-

¹ Bogner Mihály nyúl fiaztató írja Sely szombathelyi püspöknek Dorffmeisteről 1786. május 29-án: „Szombathelyben én, a klastrom mellett levő templomban az Öregoltár Szentkeresztmáti írásával fogja kiékesíteni, ezenkívül két lateráni új oltárt ugyanazon templomba fog készíteni, Apát érő öngyógyával ezek iránt már végeztem.” Dr. Kapossy János értesítés kétsége.

¹ A torony mozaik képét, a rend alapításának és visszaillesztésének meszős tárgyú magasztalását, Fehér József készítette 1909-ben. Roth-Mássa alkotása.

vezetése, lefokozott, arany, rózsaszín, hamuszürke színel a s berakásos cseresznyefaszekrények szelíd fénylítésrel.

A káptalan.

A rendiíma-és gyűlésterem újrenaisance márványburkolatát és stukkódíszét 1914-ben nyerte Hajdu Tibor főapátsága idején. A márványburkolat helyenként úgy hat, mint valami gazdag színezésű akvarell-kép. A képeket *Thury Gyula* festette. Az oltárkép Jézus Szíve, amint Alacoque Margitnak látomásban megjelenik, a mennyezetkép Szent Benedek családjának hódolata a Boldogságos Szűz előtt, az egyik oldalfalat Szent Benedek, Maurus és Placidus képével az engedelmesség csodája díszíti. A szőlő művészetek faragott főgyfapadok szintén hozzájárulnak a terem monumentális hatásához.

Pannonhalma műkincsei.

1. Szent István alapítólevele. Magyar becénés és egyben nemzeti ereklye, Pannonhalmát Magyar Montecassinóvá avató kiváltságlevelé s a somogyi ispánság fizedelével, sok bírtokkal és a pozsonyi vámharmadad gazdagító adománylevelé. Évszázados izzó diplomatikail harcoknak középpontja, a magyar tudományos oklevélkritika megindítója. Legkiválóbb diplomatikusaink tanulmányozták s Fejérfapatak László és Erdélyi László a hitelesség külső és belső ismertető jeleinek magas szintű diplomatikail vizsgálata alapján Szent István 1001-ből való hiteles oklevelének tartják. Karácsonyi 1050 tájáról keltezi, Szentpétery pedig az eredeti hiteles oklevél interpolált utáztatának nézi s az eredeti oklevél keltét 1002-re teszi.

2. Egyházi ruhák és a koronázó palástnak mintája. Magyarország egész művészettörténetén, a magyar művészettörténet minden ágán végig kellene mennünk, ha Pannonhalma műkincseit igazán értékelni akaránk. Szent László összerfása szerint a templomfalakat szőnyegek borították. Volt köztük ezüsthímzésű is. Volt egy arany, négy ezüst, két elefántcsont ereklyetartó, tíz oltárra való aranykereszt az üdvözítő alakjával. A huszonegy harangidomú arany- és selyemszegélyű miseruha. De a többi felszerelés is méltó volt a hely

szentségéhez. A középkori és újkori gyarapodást folytatólágosan meg lehet találni az 1518-tól ismételten felvetett s a felosztalás idejéből való leltárókban. Rengeteg műkinés van felsorolva ezekben. Sajnos, az idők viszontagságai, de főleg a József-kori felosztalás széjjelszört mindent.

Még az 1699-leltárunk is a szent királyok korából való 11 különböző színű, részben gemmákkal ékesített, remek szövésű kazalóról beszél. Az 1708-I leltár szerint két fehérszínű kazalát Szent István palástjából alakítottak át. Novák Krizosztom, az 1802-ben visszaállított rend nagyműveltségű és műérzékű főapátja, a felosztalás előtt még saját szemével látta a hosszú, egészen bokáig érő Szent István-kori 9 kazalát. Őrizte a főmonostor Szent Imre palásijának a maradványait is. Ezek azonban a kótyavetyelés alkalmával mind eltűntek.

A nagy pusztulásból mégis megmaradt az 1051-ből való festett díszű, finom bizzuszszelyem palást, mely a koronázó palástnak mintájával készült.

A koronázó palást és vele együtt annak mintája, a pannonhalmi palást körül már egész nagy irodalom tornyosul. A régeket nem is említem. Bocknál kezdem, aki alapvető munkájában¹ Franciaországban, Németországban, Olaszországban végzett tanulmányok alapján történelmi fejlődésben tárgyalja az egyházi ruhákat s mint gyűjtő is 600 darabból álló, VIII–XVI. századi ruhagyűjteményre tett szert. Művének I. 157. lapján a legrégibb s egyben a legmagyszerűbb hímzésnek nevezi a koronázó palástot. Ezzel indul meg nyugaton az egyházi hímzés művészete nagy és önálló útjára. Csodálatos technikájú aranyhímzésű? Gizella királynénak tulajdonítja.

A pannonhalmi palástot ezen világhírű kézmunka prototípusának mondja, amely a legfinomabb bizzuszszelyemre² van festve gyengéd növényi színekkel, hogy mintál szolgáljon a Szent István és Gizella által 1051-ben a székesfehérvári templomnak aján-dékozott kazala számára. Nagyrdekességű, hogy a készítés és ajándékozás éve is

¹ Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters. Bonn, 1909.

² Velcs László S. I.: Vándorleltársalm az egyházi művészetről. Budapest, 1912.

³ Bizzus, görög szó a héber hoz vagy az arab hoz szóból (?), finom ruhaanyag, legtöbbször vászonnál vagy gyapjából.

rajta van a kazulán is, meg a mintáján is. Szerinte alakok tekintetében mindkettő teljesen azonos. Helyesen észleli azt is, hogy a koronázó palást mai formájában csonka. Egész alakok át vannak metszve, egész darabok estek áldozatul a kazulából palásttá való átalakításnak. Az átalakítás idejére nincs feltevése. A palástra csak hevenyében, ürva öltésekkel ráerősített galléri, parudt — alakját, díszítési módját tekintve — humerale, vállkendő művészien díszített felső szegélyének tartja.

A pannonhalmi palást jelentőségét abban látja, hogy egyes leszármazottja a római toga pictáknak és tunica pictáknak, amelyek nemcsak himzettek, hanem festettek is lehetnek. Élő bizonyítéka e palást annak a szokásnak, hogy egészen a XI. századig festettek vagy dúccok segítségével színes rajzokkal díszítették a finom ruhadarabokat. De, hogy csak a XIV. századi firenzei krónikákra hivatkozzam, e szokás később sem veszett ki. A palást rajzaiban ügyes bizánci udvari festő munkáját sejli. A növényi színek annyira áttiták a szövetet, hogy az alakok a fordított oldalon is kivehetők. Hogy a palást régisége és leheltszerű finomsága mellett is jókarban van, annak köszönhető, hogy XVIII. századi vörös tafota-selyembéléssel van ellátva s a szakadozott részek sarga selyemfonállal vannak rávarrva.

Fontos bizonyítéka e két palást annak a szerepnek, amelyet a festészet és himzés az egyház szolgálatában már a XI. században játszott. Belelátunk az akkori műhelymunkába. Milyen nagyszabású készülődés előzte meg a himzést: a színek összeválogatása, a szövés, az aranyszálak elkészítése, az eszmei tartalom megállapítása, a kompozíció, a rajz, a festés s csak azután következett a himzés munkája. Mindezt egy ember nem is végezhette, hiszen ez a munka gazdag alkotó fantázián, rajzoló-, festő-, himzőtehetségen kívül még alapos teológiai, tudományos képzettséget is föltételezett. Külön veszi tehát az auctort és factort s a pannonhalmi palást megtervezőjének, festőjének valamelyik ügyes, bizánci udvari festőt, a koronázó palást himzőjének magát Gizella királynét tartja.

Bockon kívül a németek közül még Braun foglalkozik a koronázó palással¹ és különö-

sen kompozicionális művészértékét domborítja ki. A palást képeinek kompozíciója messze kiemelkedik a kor egyéb egyházi ruháinak képszerkezetel között. Felülmúlja még a bambergi dóm híres császárkazuláját is. Mint a középkori kazulák méreteinek pontos ismerője, rögtön észreveszi, hogy itt egy, a palásttá való átalakítások megcsontított kazulával van dolga s valószínűnek tartja, hogy a palástot díszítő négy vízszintes szférán, az angyalok, a próféták, az apostolok s a mártírok szféráján kívül még egy ötödiknek is kellett lennie, a hitvallókkal és szűzekkel, amelyből az átalakítás után csak a palást elejének csattartó szalagja maradt fenn néhány alakkal. A pannonhalmi palást festett díszetek azonosságát a koronázó palást hímes díszivel ő is elfogadja, de hogy a pannonhalmi palást mintája-e vagy másolata a koronázó palástnak, ehhez a kérdéshez nem mer hozzászólni, mert nem látta.

Magyar részről Ipolyi Arnold² és a millennium alkalmával Czobor Béla³ írta a koronázási jelvényekkel kapcsolatban a palástrol. Ipolyi szorosan csatlakozik Bocknak a véleményéhez. Ha tesz is néhány ellenvetést, ezekről maga is elismeri, hogy inkább csak apróbb nehézségek. 1. Az ábrák és a feliratok betűi egy-két helyütt több, bár csekélyebb jelentőségű eltérést mutatnak. 2. Miért vágták ketté a mintául készült kazulát is, mikor a himzett kazulát koronázó palásttá alakították? 3. Sokkal élénkebbek a színek a pannonhalmi paláston. 4. Nem a pannonhalmi palást-e a II. Mátyás alatt a pápa számára készített másolat, amely azután később esetleg visszakerült Bécsbe?

Czobor Béla már határozottabban kimondja, hogy néhány eltérő részlet „megingatni látszik Bocknak a tételét. Az előmlinta ugyanis több részletében gyarlóbb és értelem nélkül való, melyről pontosabban aligha készíthettek még a legkiválóbb mesterek sem. Valószínűleg meg kell elégednünk majd azon eredménnyel, hogy a festett bisszus-szövet a mai koronázó palástnak régi másolata. Lehetséges, hogy akkor készült, amikor a miseruhát palásttá alakították át s előbb ezen a mintán próbálták meg az átalakítást. Kétségtelen azonban, hogy mint régi, talán

¹ Ipolyi Arnold: A magyar szent korona és a magyar koronázási jelvények műtörténeti leírása. Budapest, 1896.

² Dr. Czobor Béla: A magyar koronázási jelvények. Budapest, 1906.

³ Die liturgische Gewandung, 1906, 229—30 l.

Árpád-kori másolat, művészettörténeli szempontból továbbra is méltánylásra tarthat igényt." Czobornak a véleményéhez csatlakozott Gyulai Rezső is a rendtörténetben.¹

Vegyük sorra az ellenvetéseket.²

1. A koronázó palástnak az Ipolyi művében megjelent másolatát s a pannonhalmi palástot motívumról motívumra, betűről betűre összevettem s csak apróbb eltéréseket találtam. A pannonhalmi paláston ilyen kis hibák vannak: Daniel, Betrus, Pamtallom, Sephanus, Judás neve mellett ki van hagyva az apostol szó rövidítése. Ebben különben is következetlenséget látunk, hol Ap., hol Aps. az apostol szó rövidítése. Azt hiszem, a mintának ezeket a hibáit hímezés közben minden nehézség nélkül ki lehetett javítani. Ezekkel szemben sokkal nagyobbak az én nehézségeim. Az apostolok és a mártírok szféréját elválasztó szalagdíszes a pannonhalmi paláston öt kutyá, 3 nyúl és 1 szarvas, a koronázó paláston 9 madár és 8 oroszlán van lombok között. A próféták sorában pedig a pannonhalmi paláston Hoseas neve és alakja is szerepel ilyen formán: Esaias, Hoseas, Johel, Amos, a koronázó paláston Hoseas nevét egyszerűen kihagyják s így alakul a sor: Esaias, Johel, Amos és egy névtelenek az alakja. Ezeket az eltéréseket abból az elméletből, hogy a pannonhalmi palást volt a minta, meg lehet magyarázni a hímezés közben eszközölt változtatással, de azon elmélet alapján, hogy a pannonhalmi palást másolat, semmiképpen sem. Hogyan hozott a másoló egészen új prófétát a sorozatba, hogyan másolt nyulakat, szarvast kergető kutyákat az oroszlán és madarak helyére? Ekkora változtatást a másoló alig engedhet meg magának, míg ellenben az ügyes hímező nincs annyira kötve mintájához. Itt mindjárt Czobornak is megfeleltünk.

2. Miért alakították át a Szent István és Gizella-féle hímezett kazulával egy időben a festett mintakazulát is palásttá, holott erre a koronázásnál nem volt szükség? Ugyanazon okból, mint a másolatelméletnél, hogy ezen eszközüljék a próbavágásokat s a paruraszerű új gallérnak a ráillesztését. Összehasonlítottam a pannonhalmi palástnak és

gallérjának az anyagát s azt találtam, hogy a paláston a selyemszálak vastagabbak, fél centiméterre csak 12—15 szál esik, a galléron a szálak vékonyabbak s így fél centiméterre 15 szál esik. Ha egy időben készültek volna, bizonyára egy anyagból is készülték volna. Összehasonlítottam a festékanyagot, a festés technikáját, a sflust, legalább is száz év választja el őket egymástól. A palást festője kék, zöld, sárga, sárgásbarna színekkel, erős kontúrokkal, a gallér festője világossárga, kék, nefelejcskék, fehéressárga színekkel dolgozik. Egészen más az eszetekezelés is. Míg a palást figurális díszlen az erősen hangsúlyozott kontúrok uralkodnak, addig a galléron az állatsteken, növényágak végein, közelin egyenkint, hármásával elhelyezkedő nefelejcskék pöttyök jutnak nagy szerephez. A palást festése még egészen bizánci iskola, a galléré tiszta román. Összehasonlítottam a pannonhalmi palást gallérját a koronázó palást galléréval is. Ebből meg kitűnt, hogy a legutolsó pontig egyeznek, de míg a pannonhalmi palást paruraszerű gallérja festett, a koronázó palásté hímes. Tehát egyik gallér sem volt soha díszes humerale-szegély, mint Bock véli, hanem a pannonhalmi palást gallérja festett mintául készült a koronázó palást hímes gallérjához, amint valamikor a festett kazula is mintául készült a hímes kazulához. Az átalakítás pedig, amint a gallérok tiszta román díszítőmotívumal mutatják (félkörves csarnokokban az élet fája madarakkal, pávákkal, griffekkel, mókusokkal), a XII században történt.

3. Hogy a pannonhalmi palást színei sokkal élénkebbek, mint a koronázó palásté, azon egyáltalán nem lehet csodálkoznunk. Nem volt kitéve annyi viszontagságnak. 1545-ig Székesfehérvárott volt. Innen a török veszedelem elől a bécsi udvari kincstárba vitték. A kincstárnak Mária Terézia idejében megújított rendezése alkalmával France József hivatalnok értékéhez mérten a becsesebb kincsek közé helyezte, Fröllich Jezsuista atya lerajzolta s Balassa kiadta.³ Mária Terézia pedig Szent István ősi monostora Iránt való kegyeletből az 1775-i látogatása után Pler József ozerói püspök, győri kanonok újján elküldte Pannonhalmának ajándékba a „Gle-

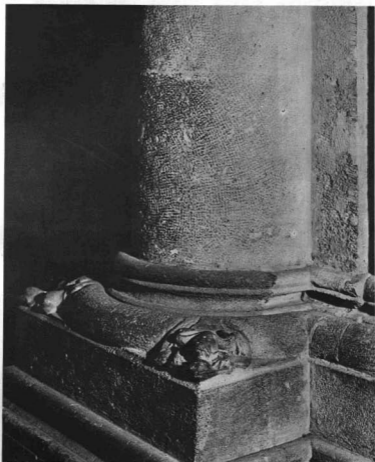
¹ Erdélyi László ír.: A pannonhalmi Szentpálys története. I. 519—520. l.

² Híllásos emlékszem itt meg Zalán Menyhért rendfőnömről, aki a részletekutatásokban nagy segítségemre volt.

³ Casalee S. Stephani vera imago. 1784. Henszlmann: Magy. rég. emlékek. II. 94.

A SZÉKESEGYHÁZ 61. SZ. PILLÉRTALAPZATÁNAK DÍSZJE: SZALAMANDER

A SZÉKESEGYHÁZ 60. SZ. SAROKKŐVE: LEVELI BÉKA

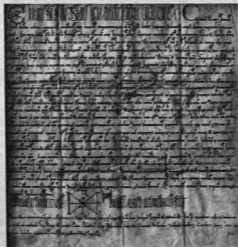
BAROKK KERTIHÁZ (XVIII. SZ.) A PANNONHALMI ANGOLKERTBEN

A PANNONHALMI EBÉDLŐ 1734-BŐL

AZ ÚJRENAISSANCE KÁPTALAN (1914–16) THURY GYULA KÉPÉVEL
(AZ ENGEDELMESSÉG CSODÁJA)

A PANNONHALMI ALAPÍTÓLEVÉL 1001-BŐL

zella királynétől Szent István számára készített házipalástot*, mint Czinár Mór hibásan feljegyezte.¹

A rendnek 1786-ban történt feloszlatásakor Somogyi Dániel főapát és a rendtagok a palástot a kegyelet csókjával illetve átadták Szily János szombathelyi püspöknek azzal a kikötéssel, hogy a palást a rend viszálylása esetében Pannonhalma birtokába szálljon. Az isteni Gondviselés nem engedte, hogy a magyar Montecassino sokáig börtön legyen. 1802-ben Ferenc király új munkakörrel, nagyobbarányú tanári munkával visszaállította a rendet s Novák Krizosztom, a visszaállított rendnek a főapátja Szily János rokonától, Eölbél János szombathelyi kanonoktól újból átvette (1804) a drága emléket. Attól kezdve a bécsi és a milléniumi kiállítások leszámítva a legféltőbb gondjával őrzik Pannonhalman.

Ezzel szemben a koronázó palást az orsoval fűzesben sokat szenvedett, ahova 1849-ben Szemere miniszterelnök ásatotta el. A régiségtől is megfakult színeit a nedveség még jobban megrongálta.

4. Nem a pannonhalmi palást-e a II. Mátyás alatt a pápa számára készült másolat?

A másoló mindig visz bele a másolatba valamit a saját korában gyökerező egyéniségéből, a korszellemből. Ebben a festett palástban pedig egyetlen vonás sincs a barokkba lendülő XVII. század minden régi stílus irgalmatlanul leigázó szelleméből. Pusztán paleografiai szempontból nézve pl. a palást majuszkulált már az átalakítás-korabeli másoló is másképp írta volna, ha másutt nem, egy-két kritikussabb betűnél felülentül megcsúszott volna a keze, a kor szabadabban kibontakozó művészi felfogása is bizonyosan érvényre jutott volna. Összehasonlító kritikai szempontból még átalakítás-korabeli másolatnak sem mondható, nemhogy XVII. századának.

Ezek után teljes meggyőződéssel csatlakozom Bocknak a felfogásához, hogy a pannonhalmi palást eredeti kazala formájában a Szent Istvántól és Gizellától az 1051-ben Székesfehérvár egyháznak ajándékozott hímzett kazulának festett mintája, sőt megtoldva azzal, hogy kétszeresen is mintája, mert a hímzett kazulának koronázó palástját való XII. századi átalakításakor ezen végez-

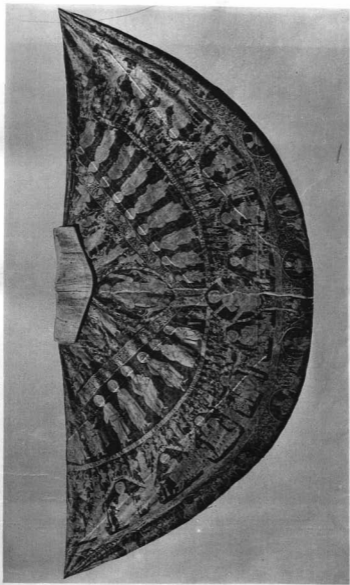
ték a próbavágásokat s paruraszerű festett gallérja szerint hímezték a koronázó palást gallérját is, ilyen látószögből nézzük most már a pannonhalmi palástot.

Létét annak a nagyszabású művészeti fellendülésnek köszönő, amely nyugaton a X. század vége felé II. Ottó császár alatt a bizanci származású Theofana császárné korában bizanci hatás alatt megindult, de ebből csakhamar ki is bontakozott. Minden krónikánál beszédesebb emléke e palást annak a művészeti életnek, amely II. v. Szent Henrik császár nővére, Gizella királynéknak magyarországi tevékenysége nyomában felsarjadt a királyi udvarban s a veszprémvölgyi apácák kolostorában. A XI. századi kora román képírásnak egymagában álló emléke e mű. Hogy szerzője nem feltétlenül bizanci udvari festő, mint Bock véli, mutatja a Pantallion névnek az frása. Görög embernek még véletlenül sem hibáz rá az esetje a szóvégi *pa-re*, mert ez a görög nyelvben egyáltalán nem fordul elő. Ötvenéves múltja van ekkor már a nyugati művésziskolának, nem kell okvetlenül keletre menni palástunk mesteréért sem. Nagybecsű ereklyévé teszi a palástot az is, hogy a kor szokása szerint fentartotta számunkra a donátor-család képét, István király, Gizella királyné és az éppen abban az időben (1051) elhunyt Imre királyfi portraitját.

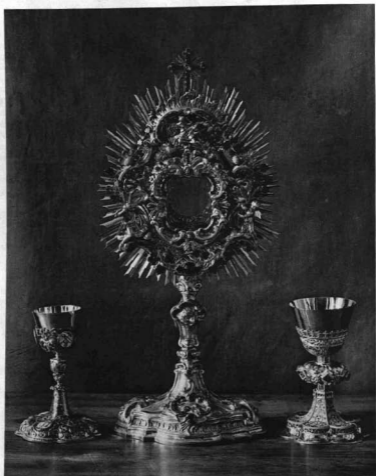
A palást jelen alakjában 1'342 m m., 2'97 m sz., kerülete 4'424 m. A koronázó palást mérete 1'345 m m., 2'685 m sz. A palást gallérja 21 cm h., 60 cm sz. A kapcsolóvívány 15 cm h., 45 cm sz. A palást félkörívalakú, nyolc darab, 44 cm szélességű selyemszövetből van összevarrva.

Ami szerkezetét illeti, négy szférában táru fel előttünk Krisztus dicsősége, a *Maiesias Domini*. A felső szférában, a keresztvilla háromszögében ovális keretben, mandorlában trónol az Úr. A mandorla keretének a feltrása ez a *leoninus* vers: *Hostibus en Christus prostratis emicat altus*. Az ellenségeln győzedelmeskedő Krisztus fennen ragyog. Lába zsámolya oroszlán és sárkány, a halál és a pokol. A háromszög balkézre eső mandorlájában újra Krisztus van e feltrással: *Dat summo Regi famulatum concio coeli*. Az égi gyülekezet hódol a legfőbb királynak. Két álló angyal tartja a mandorlát, kető

¹ Czinár kézirata, I. 424.

A KORONÁZÓ PALÁST KÉTSZERES ELŐMINTÁJA 1031-BŐL.

SODRONYZOMÁNCOS GOTIKUS KEHELY 1482-BŐL (MÁTYÁSKEHELY),
ZOMÁNCOS, TRÉBELT BAROKK-KEHELY ÉS A SAIGHÓ-FÉLE SZENTSÉGMUTATÓ 1738-BŐL

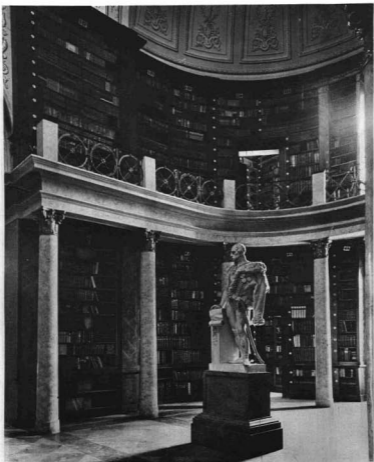
A XVI. SZÁZADI RENAISSANCE ÉBENFA EREKLYETARTÓ
ZOMÁNCOS DÍSZÍTÉSŰ ARANYSZOBROKKAL

XVII. SZÁZADI ÉBENFA SZÁRNYAS HÁZIOLTÁR

ÉBENFA KERESZT, ELEFÁNTCSONTFARAGÁSÚ KRISZTUSTESTTEL. (XVII. SZ.)

KÖNYVTÁRI RÉSZLET A REND VISSZAÁLLÍTÓJÁNAK, I. FERENCNEK
'KLIÉBERTÓL' VALÓ SZOBRÁVAL

KÖNYVTÁRI RÉSZLET AUGHUSZTUSNAK S A KLASSZIKUS IRÓNNAK KLIEBERTOL VALÓ KÉPCSOPORTJÁVAL

AZ EMPIRE STÍLUSÚ TORONY 1909-BÓL VALÓ MOZAIKKÉPE;
az 1850–1882. évek közötti e helyt volt dombormű nyomán készítette *Roth Miksa*

SIMON BENING (1485/84–1561) KÖRE: HÓRÁS KÖNYV EGYIK LAPJA

SALZBURGI ISKOLA: A PFANNBERGERI VÁR MISSALÉJÁNAK KÁNONKÉPE. XV. SZ. VÉGE

MAULBERTSCH ANTON (1724–1796):
SZÜZ MÁRIA LÁTOGATÁSA ERZSÉBETNÉL. Salmváralja, Szent Erzsébet-templom

MAULBERTSCH ANTAL (1724–1796): SZENT FERENC EXSTASISA. Szinvázlat

TROGER PÁL (1698–1762): SZŰZ MÁRIA AZ ALVÓ KIS JEZUSSAL

TROGER PÁL (1698–1762): JÉZUS JÁKOB KÚTJÁNÁL

ORSZ. M. KIR.
KÉPZŐMŰVÉSZETI
FŐISKOLA

POMPEO BATTONI (1708--1787): ALLEGORIA, MISERICORDIA ET VERITAS

POMPEO BATTONI (1706–1787): ALLEGORIA, JUSTITIA ET PAX

ELSHEIMER, ADAM (1578–1610) KÖVETŐJE: KRISZTUS MEGERESZTELKEDÉSE A JORDÁNBAN

REMBRANDT (1606–1669) MŰHELYÉBŐL (?): A KERESZTRŐL VALÓ LEVÉTEL

Másolat

LUDOLF BAKHUISEN (1651–1708): VIHAROS TENGER

WILLEM DE POORTER: JÓZSEF MEGFEJTI A FÁRAÓ ÁLMÁT

pedig mellette térdel. A jobbra eső mandorlában a Szűz Anya képe van a felírással: *Emicat in celo sanctae Genetricis Imago*. A Szűz Anya képe ragyog az égben. Itt is ugyanaz az angyalszolgálat. A két kisebb mandorla körül még a négy evangélistának szimbolizáló láthatók medaillonban. Sajnos, a betűk fekete festéke egészen átrágtá a szövetet. Az első és második szférát elválasztó szalagban balról 9, jobbról 10 angyal medaillonos alakja van virágok között.

A második szférában balról egy medaillonképet tartó névtelen próféta, Habakuk, Natam, Ezekiel, majd újra Krisztus, mindennek kiindulása és célja, a felírással, principium et finis, Daniel, Aggeus, Zakariás, Malakiás, jobbról Mikeás, Jónás, Abdiás, Jeremiás, alfa és omega között újból Krisztus, Izaiás, Hózeás, Jóhel, Amos állanak. Az elválasztó szalagon lehet olvasni az adományozás fontos szavait: *Casula haec operata et data ecclesiae Sanctae Mariae sitae in civitate Alba anno incarnationis Christi MXXXI. indictione XIII. a Stephano rege et Gisla regina*. István király és Gizella királyné csináltatta és adományozta ezt a kazulát Szűz Mária fehérvári egyházának 1051-ben, a XIV. indícióban.

A harmadik szféra mandorlájában Krisztus ül. A mandorla felírása: *Sessio regnantem notat et Christum dominantem*. Trónfoglalása Krisztus országlását, uralmát jelzi. Magában a szférában az égi Jeruzsálem árkádos ívei s tornyos, falkerítéses, oszlopos épületek közepette az apostolok láthatók, balról Péter, Pál, János, Tamás, Jakab, Fülöp, jobbról Bertalan, Máté, Júdás, Simon, Tádé, András. Mintha csak Máté 19. 20-át hallanók: *Midón az emberfia az ő felségének széken fog ülni, ti is tízenkét széken fogtok ülni, Béliéndők Izrael tízenkét nemzetiségét. Az árkádok fölött mindkét oldalon 16—16 alak látható, akik közt van térdeplő, lépő, törökülésben ülő, pajzos, lándzsás, sisakos kivont karddal, nyíllal támadó, védekező, valamit kezében mentő alak, a legtöbb térdig érő ruhában, de van köztük tógás, hosszú, alul bő nadrágos alak is. Talán azt a sok szenvedést, küzdelmet jelzik, amelyek az apostolokat az égbé juttatták. A harmadik és negyedik szféra között ülő szalagdiszen*

öt kulya úz váltakozva három nyulat és egy szarvasat állított virágdisz között.

A negyedik szférában medaillonokban egy névtelen, továbbá Kozma, Pantaleon, György, Vince, majd a jobb kezében tempomot tartó Gizella, Imre, István, Kelemen, Sixtus, Kornél s a medaillonképet tartó Lőrinc szent vértanuk alakjai vannak.¹

Mivel a paláston köröskörül nyírbálás nyomai látszanak, felmerülhet a gondolat, hogy *mekkora volt* kazula korában. A kazula elejére eső mandorla majdnem egészen hiányzik, ez körülbelül 15 cm. széles sávnak felel meg a felső részen. De az alsó rész medaillonjain hiányzik néhány centiméter szélességű sáv. Ha még hozzávesszük a Brauntól említett ötödik szférát, a hitvallók és szűzek szféráját s a kazula stílusához tartozó sakkorúrahakon nagy szerepet játszó szegélyeket, akkor megkapjuk a XI. századi harangalakú kazulák méretét.

A *gollér dísz* szimmetrikus elhelyezett, a szélétől a középig folyton növekedő, román oszlopon nyugvó, tiszta román ívvel záródó hét kis fülke. A fülkékben stílizált növénydísz között az elsóban két madár, a másodikban alul két griff, felül két madár, a harmadikban alul két páva, fenn két mókus, a negyedikben alul két oroszlán, fenn két páva van, az ötödik, hatodik és hetedik fülke a jobb oldalon szimmetrikus a bal oldallal. A kapcsot tartó nyulványban három angyalos medaillon van.

Ha összevetjük palástunk szerkezetét a kor másik nagy iparművészeti remekének, a bambergi dóm kazulájának, II. Henrik császár ajándékának a szerkezetével, azt találjuk, hogy áttekinthetőség, világos szerkezet dolgában rendkívül gazdag tartalom, 44 nagyobb körös, medaillonos díszítésével meg sem közelíti a pannonhalmi palástot. A felső szférákban mindenütt Krisztus áll a középpontban, a jobb és bal vállon, a jobb és bal oldalon újabb és újabb csoportok közepette, hihetőleg a mellen való mandorlában is,² tehát a köröskörül való nézetre számító miseruhán mindenütt Krisztus a csoportosítás középpontja, a szemlélet fő-tárgya. A vállon jobban tűnő körül három mandorla után jól esik a szemnek a pró-

¹ V. ö. a reichenau-niederzelli XI. századi templom ápsidák képeivel, ahol az apostolok szintén árkádok alatt trónolnak. Késtele: *Ikongraphie der Heiligen*, Freiburg, 1908. 96. l.

² V. ö. a krajnai St. Pál-kolostor XII. század középsőül való kazulájának képeivel. Braun l. m. 291. l.

³ V. ö. Braun l. m. 292. l.

VINCKBOONS, DAVID (1876–1629) (?): FARSANGI MENET BACCHUSSZAL

VINCKBOONS, DAVID (?): FARSANGI MENET CERESSZEL

féták szabadabb mozgása, lendülete, majd utána az árkádok építészeti környezetében levő apostolok s a körös, medaillonos díszű mártírok változatos alakítása. A szférák közötti szalagok még világosabb tagozást hoznak létre s megkönnyítik az egészek egységes felfogását.

A palástképeinek eszméletartalmát, Krisztus dicsőségét a Szűz Anya, az angyalok, a próféták, az apostolok és mártírok társaságában, még a *mellékdíszek szimbolikája* is emeli. A negyedik szféra és a gallér növény- és állatdíszeiben az élet fáját, az Isten fáját sejttem, a peridexiont, amely fáról a középkor népszerű Physiologusa azt mondja, hogy Indiában nő, galambok lakják s róla táplálkoznak is. A sárkány ezt a fát nem meri megközelíteni, még az árnyékát is gondosan kerüli. De ha a galamb a fáról elszáll, ráveti magát és elpusztítja. Ez a fa a Szentháromság jelképe. Ha mi emberek a Szentháromság hitében élünk, annak a gyümölcseiből táplálkozunk, az ördög hatalma nem győzedelmeskedhet rajtunk. De ha a sötétség művelhez tévelygünk, leseledik ránk és megöl bennünket. Szépen szól tehát a természet ismerője az élet fájáról.¹

A pávákról azt olvassuk u. o., hogy gyönyörködnek szépségükben, de ha rütlöbukat megpillantják, kiabálnak. Így sirjon és kiabáljon az ember is Istenhez bűnei miatt.

A griffek Szent Mihály arkangyalt és Szűz Máriát jelképezik, amint az Isten oldalán állanak és mérséklék haragját, hogy mindenkinek azt ne mondja: Soha nem ismertelek benneteket. Máté. VII. 25.

Ezek a szimbolikus díszek a Spengleről magikusnak jelzett kor érdekes megnyilatkozásai.

A palást színein már sokat fakított az idő, de a varrásoknál, ahol a dupla szövet jobban beült a festéket, még régi erejében ragyog s napsütésben még a többi helyen is kicilllog. Ilyenkor kékbe-vörösbe látászó pásás lilaszín hömpölyög rajta végig. A szövet alapszíne, a fehér vagy világossárga, nem érvényesül rajta sehol. Az alakok barnássárga kontúrok, barnássárga árnyékolások és széles ruhaszegélyek közepette hol arany-sárgában, hol meg zöldessárgában égnek, a draperián pedig négyfelevű virágmotí-

vumok zöldje körül kékesvillogású csillagok ragyognak. A madarak és állatok is sárgák. Általában eredeti festésben maradt fenn minden, de itt-ott későbbi megerősítés nyoma látszik. A kontúrok újból meg vannak húzva Jakab apostol arcán, balkezén, a vadászjelenet egész hosszában, kivéve egy kis szakaszt. Az újbáb feketésbarna kontúrok szinte kiabálnak az eredeti festés diszkrét színmezejéből. A kontár festő nevéit is megörököttette a paláston Szent Pál lábánál. Eraz Fröllich volt, akit különben 1754-ben le is rajzolta a palástot.

Ha a XII. századi gallér s a csattartónyúlvány szerkezete jó is, színhangulatában már egyáltalán nincs meg a palást festőjének finom ízlése. Halvány-sárga színhangulat ömlik el rajta, melyen nefejecskéik, gombostűjei nagyságú pöttyök vannak elszórva. A román ívek szinte fehérneknek látszanak a sárga növény és állatolajok mellett. Rosszul sejtj Braun, hogy a kis csattartónyúlvány három medaillonos angyalalakja a kazuláról való nyusedék, mert mint színel és anyaga is mutatják, a paruraszerű gallérral egyidős.²

A sok-sok probléma közül, amelyet ez a palást nyújt, még csak egyet emelek ki. Az apostolok körül egész sor épület emelkedik: városfalak, városkapu, emeletes tornyokkal, egy-kéteemeletes házak, paloták, tarajos oromzatokkal, bazillikák egyesek, félköríves záródású ablakokkal, nyulánk gömbös-keresztes díszítésű tornyokkal, színes, félköríves cserépb, kúpos tetőzettel. Vajon melyik város: Székesfehérvár, Esztergom, Veszprém palotái, temploma, falai maradtak fenn a művész rajzaiból.

A pannonhalmi palást nemcsak a képírás történetében európai jelentőségű esemény, hanem művelődéstörténeti érdeklődésre is számot tarthat.

5. Mátyás-kehely 1482-ből. Aranyozott ezüst gotikus kehely, magyar sodrony-zománcos díszítéssel. Súlyja 95 dg. Stílszerűen restaurált rózsalevelszerűen karéjos talpa új. Kruesz Krizosztom főapát csináltatta. Markolata, pajzsain az 1482-es évszámmal és kupája régi. A sárgán izzó aranyfényben meggyaszínú, sötétkék, rózsaszín és világoskék virágszírmok, zöld zománclevelek és fehér bibék ragyognak. Az új réz

¹ Ethnographia 1906. 18-19. I. 28. l.

² L. Braun I. m. 229-30. l.

LIGETI ANTAL (1825—1890); BALATONI TÁJ. 1877

LIGETI ANTAL (1825—1890); A MOROTVA VIZE HÁTTÉRBEŇ TOKAJ VÁRÁVAL. 1888

BARABÁS MIKLÓS (1810—1896) : OLIZMICS IZIDOR, BAKONYBÉLI APÁT

JAKOBÉY KÁROLY (1828—1891) : CZUCZOR GERGELY

színárnyalata észrevehetően különbözik a régiből. Mennyivel elevebb, melegebb, olvadékonyabb a régi, mennyire együtt él ott a zománc a sodronnyal, milyen opálos mélységek a színek s milyen hideg, merev az új, milyen kemények a színel s mennyire külön él a zománc és a sodrony egymástól.

A másik kehely Sajghó főpátnak kis vertmívű, zománcos díszű barokk ezüst-kehelye. A barokk szentségtartó szintén Sajghó szerzeménye 1758-ból. 63 cm magas, 2-80 kg súlyú monumentális iparművészeti alkotás. A lunulát öt igazi drágakő díszíti, egy smaragd, két rubin és két gyémánt. Szerény maradék a felozlatáskor elkölyvetyült kincsekből.

4. A két oltáralakú, kései renaissance, ébenfa, zománcos aranszobrokkal díszített, 0-45 mm. ereklyetartó Mária Terézia aján-dékképpen került Pannonhalmára 1778-i látogatása emlékére. A rajtuk levő Habsburg-címerek szerint is az osztrák uralkodóház megrendelésére készültek a német iparművészet valamelyik gócpontjában, Münchenben vagy Augsburgban a XVI. sz. végén.

Az egyikben női szentek ereklyéi vannak gyöngyökkel kirakott, hímzett selymen s achat, chalcedon, heliotrop féldrágaköves oszlopok között tizenkét női szentnek ragyogó színű zománcokba öltöztetett színarany szobra, a másikban férfiszentek ereklyéi vannak a tizenkét apostol zománcolt ragyogó aranszobraival. A nagy anyagi és művészeti értékek mellett még az ébenfa fekete alapjáról kicsillogó varázslatos színhatás is különös becsét ad az oltároknak.

5. A XVII. századi ébenfa, ezüstözött veretű szárnyas házioltár (0-75 m magas) a nagymunkásságú, fáradhatatlan, tudós kutatónak, Sztahovics Remignek († 1884) a hagyatékából való. A Krisztus születését, körülméltetését és a templomban való bemutatását, továbbá a Dávid királyt és Izaiás prófétát ábrázoló képek kompozíciós érzék, a színezés élénksége s a meleg barokk érzelmesség dolgában erős olasz hatásra vallanak. A szárnyakon még a négy evangélistának jelvényei is láthatók.

6. Ébenfa kereszt elefántcsontfaragású Krisztus-testtel. Állítólag Benvenuto Cellini műve, de kidolgozása a XVII. századra vall. Pendl Alajos főpátri helynök aján-dékozza 1863-ban a balatonfűredi fürdő-

templomnak, ahonnan később nagy értéke miatt védelmi célből Pannonhalmára került.

A pannonhalmi képtár.

A pannonhalmi képtár nemcsak értékben, de problémákban is gazdag, méltán tarthat számot tehát a szakemberek és műbarátok érdeklődésére. A 900 éves multra vissza-tekintő rend abban a lézásan alkotó, gyűjtő korában szerezte, amikor a II. József alatti történet (1786) előírásával kapcsolatos prédálás után újra berendezkedett, a szétszórt kincsek helyére új értékeket, új gyűjteményeket szerzett, hogy kulturmunkáját 16 éves szomorú megszakítás után ott folytathassa, ahol elhagyta. Nagy lendület jellemzi ezt a kort minden téren. A rend szellemi újjá-éptése mellett ekkor épül empire stílusú tornyunk, az esztergomi bazilika kupolájának édestestvére, empire stílusú, finom színhangulatú, nyugodt vonalvezetésű könyvtárunk, amelynek északi szárnyában van elhelyezve a képtár.

A képtár története.

Képtárunknak magva az a gyűjtemény, amelyet *Viczay József gróf* hédervári hagyatékából vett Kovács Tamás főpátri az 1852-56-i pozsonyi országgyűlés alkalmából lefolytatott árverésen, 1855. március 4-én. A 12 darab képből a legértékesebb az *ifj. Teniers* Brüsszeli búcsúja. Ára nincs jelezve. Nagy értéket képvisel *Pompeo Batoni* (Battoni)-nak két allegorikus képe. Darabja 115 forint 30 kr. volt.¹ *Viczay gróf* 1000 forint-on szerezte a kettőt. Olcsó volt, 16 forint, a *Riberának* tulajdonított kép, „*Izsák megáldja Jákobot*”, mert Jákob arcánál három lyuk volt rajta, egyébként 100 forint-nél is többet ért volna, — mondja a gyűjtemény krónikája. (*Pigler Andor* dr. hívta fel figyelmünket, hogy e kép a *Galerie Harach*, Wien, 280. számú *Luca Giordano*-féle képek hű másolata.) *Rembrandt* tanítványának, *Poortnernek* képe, *József* megfűti a fáról álmát*, 51 forint 50 kr-ba, *Annibale Carracci* képe, „*A zsidó nők táncsal fogadják a győző Jefe brót*”, 14 forint-ba, a bécsi *Swobodának* két tőkéje 51 forint-ba, a német *Ruthartnak* *Oroszlán és tigris* 20 forint 50 kr-ba, *Querfurt*-nak két képe egyenkint 11 forint 52 kr-ba, „*Szent Katalin*” 8 forint 50 kr ba került.

¹ Csak méltóan legyen meg, hogy Szépművészeti Múzeumunknak egyetlen Battonija sincsen.

A Pálffy grófok gazdatisztjétől, Gollingtól vett 11 kép közül 9-nek az ára ismeretes: a két Snyderers-másolat, két „Vadkanvadászat” 61 frt, a hollandus de Wiethek Holland polgára 9 frt 25 kr., Lodovico Carraccinak Tájképe 7 frt, S. R. monogrammistának Árgus és Jója (Jordaens-képről készült gyenge másolat) és Nárcisszusa egyenként 9 frt 15 kr.-ba, „Lázár feltámasztása”, Jézus Máriával és Máriával” 15–15 frt, „Socrates mérget iszik” 9 frt 25 kr. A „Hütelten Tamás” és az „Emmauszi jelenet” ára ismeretlen. Gollingnak összesen 398 frt 10 kr-t fizettek ki.

Később a Keglevich grófok egyik pozsonyi bizalmasától, egy Signorino nevű özvegy örgrónőtól is vettek 22 darab képet 300 frt-ért. Az egyes képek ára nincs levele. Ebből a vételből való Rembrandtnak (?) A keresztől való levétele, Bakhuisennak két tengerképe, a német Dennernek és Oellenhainznak két férfiarcképe, Kremser-Schmidtnak „Jézus Nikodémusszal” c. képe, Rosenhof „Fészekben ülő madarak”, Heermans „Férfjét étellel kínáló nő” c. képe, egy szent, Szent Jeromos, Éltés nő portraija, Kűzdelem, a Hamilton modorában készült Gyík, Béka, Holzmann „Lóth leányaival”, „Jób feleségével és barátaival”, „Ábrahám és vendégei”, „A három királyok” c. képei, továbbá Querfurtnek „Uljsdgot olvasó három férfi” és „Pontos beszélgetés” c. képei. Ezen utóbbi kettőért darabonként 11 frt 52 kr-t fizettek.

Berghoffer püspök, győri nagyprépost hagyatékából vették 1855 januárjában a két Maulberich-vázlatot, „Szűz Mária és Erzsébet találkozásá”-t, „Szent Ferenc extasisá”-t 1 frt 50 kr-ért, „A keresztrefeszített imáddásá”-t 4 frt 16 kr-ért, „Szűz Mária”-t 8 frt-ért, „A gyermek Jézus angyalokkal”, hét ismeretlen portrait 2 frt 14 kr-ért, „Lázár feltámasztása”-t 5 frt 36 kr-ért, tíz apostolképet 4 frt 28 kr-ért, 2 ismeretlen fejet 48 kr-ért, a Haldokló Kamillust 50 frt 2 kr-ért. Összesen 25 darab.

Migazzli érsek gyűjteményéből került képtárunkba 1855. július 12-én az egyideig Coccie kezétől származottnak tartott „Ádám és Éva felelősségrevonása”, „A haldokló Szent Ferenc”, „A forgó Krisztus”, D. Teniers „Keresztől való levétel”-e à 40 frt-ért és egy Rubens-kópia, „A kereszt felemelése” 30 frt-ért.

A pozsonyi könyvtárból való Pázmány Péter és Kecskés János képe, a soproni székházból az öt hatalmas méretű Solimena kép: Lósy, Szelepcsényi, Széchenyi György (?), Martinuzzi és Esterházy Imre primások allegorikus, medaillonos képei, a pápai székházból a „Keresztelő Szent János” és a „Jámbor kapucinus”, *Mária Terézia* ajándéka saját és férjének hatalmas arcképe Toni jelzéssel, Lieder festőművész ajándéka I. Ferenc József arcképe 1850-ből, Tomek Anasztáz bencés hagyatékából való († 1881) Hamilton Vadkacsója, Pólimadara, Strozzi Cimon és Perája, a velencei iskolára valló „Szent Anna Szűz Máriával” (az 1861-ben felosztott lengyel kolostorok eldravezett képeiből vette Pilper József útján), továbbá Krepp Női feje, összesen 8 darab.

Abdaj Asztrik hagyatékából való († 1884) Gutsch képe „Józsefet eladják testvérei”, Michelangelo Unterberger „A szent család az alvó kis Jézussal”, a korábban Cramachnak tulajdonított Roitenhammer „Jézus az olajfák hegyén” s a Carracci-iskolából való „Diana nimphával”, továbbá több ájtatossági kép, összesen 15 darab.

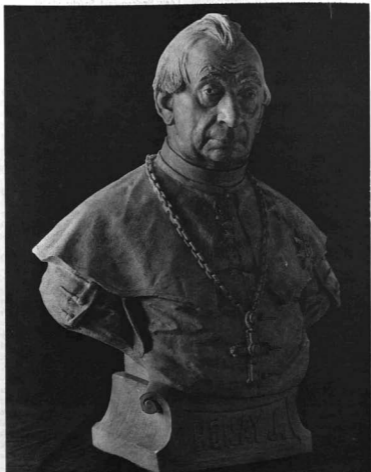
Sztachovits Remig hagyatékából († 1884) való Noltsch „Szent Benedek és Skolasztika utolsó találkozásá”.

Meszlenyi püspöktől kaptuk duplum-könyvekért cserébe Francken (?; Gombosi György dr. szerint David Vinckboons) két képét, „Parsangi menet Bacchusszal”, „Parsangi menet Ceresszel” és Rahlnek Péter és Pál apostolát. Bresztyenszky Béla tihanyi apát után maradt Rottmayr Artes liberalese. (Vázlat a salzburgi rezidencia Harrach-teremének egyik mennyezeti képéhez.)

Ez kis felírt, hogy hogyan tevődött össze a 227 darabot számláló képtárunk. Sajnos, házi krónikánk itt-ott hézagos! Csak mellesken jegyzem meg, hogy főmonostorunk egyéb részeiben, a főapáti lakosztályban, a palotában stb. is igen értékes képek vannak. 1875-ben felévig dolgozott a képtárban Mandausz János restaurátor. Restaurálási nem mondhatók sikerülteknek.

Száz év lefolyása alatt sok szakértő, sok világlátott műbarát végignézte már képtárunkat, végigéveztek, végről végre bírálták, de keveset írtak róla. Récsai Viktornak van cikke róla a Szalon Uljságban (1907) s Pig-

¹ Chronica Collectioam 61. l.

FADRUSZ JÁNOS (1838–1905): RÓNAY IÁCINT. 1889

VASZARY JÁNOS; VASZARY KOLOS

ler Andornak A Műbarátban (1921. I. évf. 20. sz.); teljes katalógusa csak 1925-ben jelent meg Pannonthalma részletes kalauzában.¹ Aki hiszem, nem végezek hiábavaló munkát, mikor a Pannonthalmán megfordult szakértőknek a véleményét és sok európai képtárban végzett salját megfigyelésem eredményét a Magyar Művészet hasábjain összefoglalom.

A képviselt iskolák.

A képtár vázlatos történetéből, fejlesztésének módjából is láttuk, hogy a régi iskolák vannak képviselve a pannonthalmi képtárban, főleg a holland, flamand, olasz, német és osztrák iskolák s néhány magyar mester.

A hollandusok.

Képtárunknak egyik legérdekesebb problémája a Rembrandt (1606—1669) nevéhez fűződő „Keresztről való levétel”.² Nem akarok eléje vágni a szorgosabb kutatásnak s a folyamatban levő restaurálásnak, mely hivatalos lesz az átfestett és felületi változásokat is szenvedett kép szerzőségéről dönteni. Csak annyit jegyzek meg, hogy a müncheni (Alte Pinakothek) Rembrandt-képnek, a „Keresztről való levétel”-nek tükörképe, a „nagy” Keresztről való levétel c. rézkarc-alap pedíg nagyjából megegyezik. Hogy Rembrandt műhelyével vonatkozásban áll, az kétségtelennek látszik. Valószínűleg egyik láncszeme annak a Krisztus szenvedésével foglalkozó képciklusnak, amelyet Rembrandt az 1655—59-es években Orániai Frigyes Henrik megbízásából festett. A színek mesteri kezelése, a hideg és meleg színek ellentéte és egyensúlyozottsága, a háttér sötétjéből szinte meszeszerű könnyedséggel előtűnő alakok, a Krisztus összemolós teste körül gyűrűző tömeg megkomponálása s szinte mágiikus fényvel való megvilágítása, a kép tárgyának lélektani elmélyítése Rembrandt-hoz való közelségre vallanak. A kép vászonra van festve.

Rembrandt-tanítványait Willem de Poorter képviseli „József megfelel a fáraó álmát” c. jól megrajzolt s kellemesen színezett képpel (66×54), továbbá Gerard Dou (1613—75)

Hollandi hajóskapitányával. Dou-nak föllemvonása a legutolsó részletig való pontos kidolgozás. Vászonra van festve. (24,5×35.)

A holland életképfestőket Ostade képviseli (1610—85). A két pipálva borozgató paraszt egészen elmerül a térben, a szoba borongós sárgásbarna színhangulatában. Jelzett kép. A. Ostade. Fára van festve. (28×21,5.)

Szép két, rézlapra festett képe van az ügyes elbeszélő tájképfestőnek, Hendrik Verschuuringnak (1627—1690). „Istállóban” s „Plhenés az útszálló kocsmánál” c. képeit régebben Wouwermannak tulajdonították. Barna színhangulatából világos színfoltok ragyognak ki. (55×59,5.)

Ludolf Bakhuizen (1651—1708) a viharos tengert vízi képeire. A képek fára vannak festve. (16×20,5.)

A flamandok.

Míg a legnagyobb flamand mesternek, Rubensnek csak egykorú kópiaját őrzi képtárunk, a Keresztreferálást, addig az ifjabb Teniers (1610—90) egy ragyogó szép, vászonra festett s fűzetlínkben szímesen visszaadott életképpel, a „Brüsszeli búcsú”-val (60,5×87) — a hozzávaló rajz (Pigler Andor szíves közlése szerint) a drezdai metszetgyűjteményben van — egy kisebb képpel, „A kancsót szorongató csaplárossal” (fára festve; jelzése a kancsón DT. 22,5×15,5), az idősebb a bizonyára Rubens műhelyében készült, talán későbbi jelzésű Keresztről való levétellel (vászon; 117×155,5) s a Levelet olvasó öregasszonnyal van képviselve. (Fára van festve. Jelzése a levele: D. Teniers Pinxit. 22,5×15,5.) Őde színek, tagadhatatlan olasz hatás jellemzi Frans Francken (1581—1642) — Gombosi dr., Behr Sz. József urak szerint David Vinckboons — két farsangi jelenetét, „Farsangi menet Bacchusszal”, „Farsangi menet Ceresszel”. Fára vannak festve. (55×57.) A másik Frans Francken (1607—1667) „Salamon ítélete” c. képén már a márványolota barokk monumentalitása, az alakok rubenszi ereje, gazdag ruhaképzése (római katona, középkori vértis lovag, Bocska-Bethlen-kori magyar főurak, nagycsászár sít.) élénk cselekmény az uralkodó vonás. Vászon. Peeter Snydersnek (1592—1667) egy jó csataképe van. Fára van festve. (56,5×44.) Snyders csak két

¹ Pannonthalma részletes kalauza. Írta: Dr. Mihályi Ernő. 15 képpel, 3 alprajzzal, 1 műmelléklettel. Budapest, 1925. Tartalom: s. Alpinizmus kiadása. A szerkesztő megjegyzése.

² Rembrandt: Keresztről való levétel. (40,5×84,5.) A Metzger-gyűjteményből. 40.

vadászjelenetének XVIII. századi, vászonra festett másolatával (50×86) (Vadkanvadászat), *Hamilton* (1664–1750) két ragyogó színébe öltöztetett csendélettel (Vadkacsa, Pollmadár) van képviselve. Vászonra vannak festve. (45×73.)

Az olasz iskolák.

Az olasz művészetben megszokott finom formák uralkodnak a római barokk képről, *Pompeo Battoni* (1708–87) két allegorikus, vászonra festett képén, a drézai híres Bűnbánó Magdolnának édestestvérein: „Misericordia et veritas”, „Justitia et pax”, az Irgalom és igazság s az igazságosság és béke c. képeken. (98×74.) Nem a tartalom kedvéért készültek ezek az allegóriák, hanem hogy a szép formák összes bájával felruházott, porcellánszerű női testek, a gondosan kidolgozott, finom kezek, a leomló szőke haj, a sárga-, piros-, kékszínnel ruhák s egyéb szín- és fényhatások ábrázolásában remekeljenek a mester. Jelzése: P. B. P. 1745. Azt hiszem nem tévedek, ha képtárunk Tóni jelzésű Mária Teréziáját és Lotharingiai Ferencét is inkább Battoninak, a bécsi udvar kedvelt emberének tulajdonítom, mint Martin Meytensnek. Az arc, a kezek, a ruhakidolgozás egészen Battoni ecsetjére vallanak. *Zanchi* (1659–1722) három hatalmas vászón (A tizenkét éves Jézus a templomban, Jézus megkeresztelkedése a Jordánban, Jézus kiveri a kufárokat a templomból) az olasz naturalizmust képviseli hatalmas erővel.

Antonio Zanchi Olaszországon kívül csak a müncheni theatinus-templomban szerepel, ahol Tintorettoval ő festette az oltárképeket, és nálunk. A művész kézjegye, *Antus Zanchi*, az 1680-as évszámmal a „Krisztus kiveri a kufárokat a templomból” c. képen van, a képek története pedig „A tizenkét éves Jézus a templomban” c. képen van megörökítve. (Efficges [!]) *Tres Ab Antonio Zanchi Veneto An. M. D. C. LXXX. Pictas, quas Franciscus S. R. J. Lib. Baro A Carneae Steffaneo Pro Imp. Commissarius Aul. Plenipotentiarius Histriae, Dalmatiae et Epiri*

Ab Civitate Justinopolitana in Histria An. M. D. C. C. C. I. Dono Acceptit, Caesarea Reg. Artium Academia Vindobonensis Ecclesiae Ordinis S. Benedicti, quae Martinsburgo est, An. M. D. CCC. III. Dono Dedit.) Carneae báró újján Isztriából kerülték Bécsbe, onnan pedig a bécsi szépművészeti akadémia ajándékképpen 1803-ban Pannonhalmára.

Íde lehet sorolni *Procacino Pietro*-nak 1654-ben festett gyönyörű architektúrárs képét, „Sába királynője Salomon előtt” (70×90) (jelzése a kép hátulján: Procacino Pietro Romae, 1654.) s az ismeretlen mestertől való, nagy rövidlissel dolgozó „Förgő Krisztus”-t. (98×98) *Lodovico Carracci* (1555–1619) mitológiai tájképe „Jo és Argus”, a korai olasz tájképfestést képviseli s így becses művészettörténeti értékkel rendelkezik. (51,5×58,5) A genovai iskolából való a kiváló barádfestőnek, *Alessandro Magnasco*-nak (1681–1747) „Hajkoronavágás a kolostorban” c. képe. (59,5×43) *Vászón.*

F. Solimena-nak (1657–1747), a nagy-termékenységu nápolyi festőnek, öt nagy allegorikus képe van képtárunkban, melyeket Esterházy Imre, 1706-tól váci, 1725-től veszprémi püspök, 1725-től esztergomi érsek rendelésére festett. Az első képen a jótékonyágáról híres püspöknek barokk emelvényen álló mellszobrát, mely bizonyára valamelyik egykorú barokk szobrász alkotása után van megfestve, égből le szálló angyal készül megkoszorúzni babérr koszorúval. Az állvány jobboldalán egy nő géniusz írja az élet könyvébe a főpap jócselekedeteit, két kis angyal pedig a főpapi jelvényeket, a pástzi botot és sílveget tartja. A kép baloldalán díszes barokk oltár van kehellyel, melynek ívében rózsákat tartó nő ül. Gazdag színpompa áll meg a képet. A zöldessárga, rózsaszínű ruhák, kék, piros palástok közül a gazdag ráncvetéseknél hol ez, hol amaz a szín csillog ki jobban. A mester kézjegye a kép jobboldalán látható. (F. Solimena Pinx 1715. Viena.) *Solimena Esterházyt még váci püspök korából ábrázolja, de a mellszobor talapatán levő felírás (Emer. Esterházy, Regni Hungariae Primas, Archiepiscopus Strigoniensis Ex ordine S. Pauli F. Eremitae.) már abból a korból való hozzátoldás, mikor már mint*

¹ V. S. Uffsi, Snyders: Vadkanvadászat. E kép 1751-ben a Belvedereben, azelőtt pedig vászontáblán Pozsonyban volt. Használt kép van a drézai képtárban is. L. Zoega von Manasseil: Bilder ältester Meister in der Galerie der Uffizien zu Florenz. Monatshefte 1891. S. 31. Digner dr. szíven költése.

² L. Dr. Révész Viktor: A pannonnai képtár. Budapest 1907. 7. l.

primás (1726 után) foglalkoztatta Esterházy Soliménát.² A pálos szerzetesből lett primás elsősorban nagy elődjét, a szintén pálos szerzetesből lett esztergomi érseket, Martinuzzit festette meg, mint a kép felírása bizonyítja.³ Martinuzzin kívül még három más elődjének medallionos képét festette meg Esterházy hatalmas allegorikus barokk kompozíciókban. A medallionos alakokban Losy, Szelepcsényi, Széchenyi György primások képét sejtem. Soliménától tehát egész primás-ciklussal rendelkezik Pannonhalma. (V. ö. Wiedemann egykorú metszeteivel!)

A barokkvilág nagyarányú díszítő művészetével foglalkozó Carlone-családból, melynek tízenkét tagja működött a művészet különböző ágaiban, Carlo Carlone-tól (1686–1776) van két Rembrandttal kapcsolata hozható kép: „A kereszt felállítása” és „A Keresztről való levétel”. (81×81,5.) Vásznon.

Francia iskola.

XIV. Lajos klasszikus századának festőjétől, *Bourguignon*tól (1699–1776), Rubens tanítványától van két mozgalmas, színekben gazdag csataképtűn.

Német iskola.

Néhány *Balthasar Denner* (1688–1749) és *August Friedrich Oellenhainz*-féle (1745–1804) arcképen kívül a XVI. század második felében működő *Johann Hoffmann*nak van egy mélyfájdalmú Krisztusfeje, *Michael Willmann*nak (1629–1706) egy Tiziánra emlékeztető jellemportraitja, a XVII. századi *Ruthart*nak egy állatképe, *Oroszlán és tigris*, egy XVII. századi ismeretlennek élénk színekkel, vastag paldrá festett *Sírbátétele*, *Rugendas*nak (1666–1742), *Bourguignon* tanítványának, két csataképe, *Querfurt*nak (1696–1761) négy képe, „Újságot olvasó férfiak” (16×20,5, fa) „Fontos beszélgetés”, „Az istállóban”, „Vadászjelenet” a a drézdi *Karl Friedrich Holzmann*nak (1740–1811) két apostolképe és „Krisztus sírbátétele”. Pára festve. Jelzés H. (81×18)

² A kép állán VI. Károly (I) királyi okmányának szavai olvashatók: *Vestrae experientiae et zelo la omni bus aliter alterius me confidit, quin omnibus, quae occurrere poterant, pro mea in vos confidentia vestram fidem et experientiam optinens et consilia prae omnibus reperit etc.*

³ *Georgius Martinuzzus Cardinalis Archiepiscopus Strig.*

Osztrák iskola.

A XVIII. századi nagy barokk fellendülési korszak mesterel közül a következők vannak képviselve: *Dame János* bécsi festő 1701-ben a rend 700 éves fennállása alkalmából *Karner Egyed* főpát megrendelésére megfesti az összes apátok és főpátok képét. 1786-ban a II. József-féle feloszlatás alkalmával szétverődtek a képek s csak a koronát hozó *Asztrik* apát képe maradt meg. *Johann Franz Michael Rottmayr* von *Rosenbrunn* (1660–1730). „*Artes liberales*”. (44×76) Színvázlat a solzbergi rezidencia *Harrach*- vagy *Karabinersaal*jában 1711-ben festett három mennyezetkép egyikéhez. *Daniel Gran* (1694-1757). „*Szent Miklós*”. (47,5×79) Színvázlat az egykor a bécsi *Schwarzspanierkirchét*, ma a minorita-templom oldalfalát díszítő képéhez. *Paul Troger* (1698–1762). „*Szent Erzsébet*”. (27×39,5) Színvázlat a pozsonyi *Szent Erzsébet-templom* főoltárképéhez. (*Pigler* dr. úr szíves közlése.) „*Jézus és a szamáriai asszony*”. (56×48) Olejban való kidolgozása a bécsi *Barockmuseum* 55. sz. akvarell-vázlatának. „*Szűz Mária és Szent Domonkos*”. (?) *Anton Franz Maulbertsch* (1724–1796). „*Szent Teréz*”. „*Szent Ferenc extasisa*”. (21,5×40) „*Szűz Mária látogatása Erzsébetnél*”. Színvázlat a szombathelyi székesegyház főoltárképéhez, vagy a váci székesegyház főoltár-freskójához, melyet jelenleg *M. J. Schmidnek* képe, „*Krisztus a keresztzen*”, takar el. *M. J. Schmidt [Kremsner Schmidt]* (1718–1801). „*Emmauszi jelenet*” és „*Jézus Nikodémusszal*”. A ruha hidegkék színhangulatával a kemény ráncotréseivel nagyon hatásos *M. Speernek* 1758-ból való képe, „*Szűz Mária halála*”. Jelzett kép. Az újabbak közül *Karl Rahlnak* (1812–1865) két szép apostolfeje és egy ismeretlennek *Erzsébet királynéja* érdemel különösebb figyelmet. (69×84)

Magyar festők.

Sajnos, magyar mesterekkel csak szorványosan találkozunk képtárunkban. Az a gyűjtőkedv, mely a XIX. század első felében kigyulladt, a második felében a festmények szerzése terén lelohadt. Képtárunk rendszeres fejlesztése, talán helyszűke miatt, abban maradt. Nem merjük azt írni, hogy érzék híján, mert hiszen ebbe a korba esik a

székesegyház, a keresztfolyosó restaurálása, művészi egyházi felszerelések szerzése, a káptalannak megnagyobbítása és renaissance stílusú márványburkolása, a barokk stílusú ebédlő restaurálása, a torony mozaikdíszének elkészítése, a templomnak veritas kandelaberekkel való ellátása, az Asztrik-szobor felállítása, stb.

Kissé megrongált állapotban van Forgáts Ferenc arképe 1647-ből. (15×18) Felírása: F. Forgáts Com. Perpetuus de Ghymes, Sup. Comes C. Barslensis, S. C. R. M. Camerarius ac. Praes. Seceniensis Sup. Capit. A Wiedemann-féle metszettel szemben itt bajusszal van ábrázolva Forgáts. *Barabás*nak van két arképe, Guzmits Izidor, híres bokonybéli apát (54×67) és Bély Fidé, kiváló bencés esztétikus, (54×67) *Donát*tól az ifjú Kazinczy, (25×51) *Stasitzky*től Széchenyi, (45×85) *Jakobey*től Czuczor Gergely, (55×67) *Verbóczy*től Kopácsy primász vezrérméltóság korából, (65×85) a porosz származású, de pesti polgárjogú *Liedert*ől Ferenc József (1850), *Vaszary Jánost*ól Vaszary Kolos főbornoki díszben, (121×220) Kohl Medárd primási ítkár korából. *Liget*i *Antal*nak van két szép tájképe: „Morotva vize Tokaj-hegygyel a tiszal töltés-

ről nézve Ókenéznel (1888)*, „Balatonai töl a Badacsonnyal és Szigliget romjaival (1877)*. Mindkettő jelzett. (58×71, 43×5×67-5) Van még néhány kép *Molnár*tól, *Ferencz*től, *Kézdi-Kovács*tól, *Végő Páhl*ól.

A képtár emeleti helyiségében van felállítva *Fadrus*nak realiztikus megmintázású, erőt, életet, nagy értelmet sugalló Rónal Jácintja 1889-ből.

Ezen rövid, vázlatos ismertetésnek nem lehet célja képtárunk értékeinek kimerítő feltárása, érdemleges méltatása, inkább csak megindítása akar lenni annak a folyamatnak, amely idővel értékeinek teljes méltatásához vezet.

Pannonhalma multján, műemlékein, műkincsein, képtárán végigtekintve megállapíthatjuk, mint keresztvezőnek itt olasz, francia, bizanci, angol, német hatások, dél, észak, kelet, nyugat kultúrérvékével s micsoda szép magyar együttlenség olvadnak ezek itt össze. Feltétlenül megérzi a lelkünk, hogy micsoda nagy nemzeti kincs Pannonhalma. Terebélyes magyar fa, lombos magyar erdők dicsősége, melynek gyökerei a magyar mult kezdetéig ereszkednek vissza, melynek árnyékába bús magyarok járnak megpihenni.

DR. MIHÁLYI ERNŐ

PANNONHALMA KELET FELŐL